

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК
КЊИГА XXIX

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

Уређивачки одбор

Др Павле Ивић, др Асим Пецо и др Мишар Пешикан

Главни уредник

ПАВЛЕ ИВИЋ

БЕОГРАД

1983

ПЕТАР БУКАНОВИЋ

ГОВОР СЕЛА ГОРЊЕ ЦАПАРДЕ

(КОД ЗВОРНИКА)

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
УВОД	197—200
ФОНЕТИКА	201—220
Вокали	201—210
Вокал <i>a</i>	201—202
Вокал <i>y</i>	202
Вокал <i>o</i>	203
Вокал <i>e</i>	203
Вокал <i>u</i>	204
Рефлекси јата	204—206
Редукције вокала	207—208
Вокал <i>a</i>	207
Вокал <i>o</i>	207
Вокал <i>y</i>	207—208
Вокал <i>e</i>	208
Вокал <i>u</i>	208
Последице редукције вокала	208—209
Контракција вокалских група	209—210
Афереза	210
Сугласници	210—220
Сугласник <i>x</i>	210—211
Секвенца <i>xv</i>	211
Сугласник <i>ǰ</i>	211
Сонант <i>j</i>	211—212
Сонант <i>њ</i>	212
Сонант <i>н</i>	213
Сонанти <i>р</i> и <i>л</i>	213

Сугласничке групе <i>шш/шћ, жд/жћ</i>	213—214
Јовање	214—215
Једначење по звучности у сантхију	215
Губљење звучности сугласника	215—216
Хапнологија	216
Остале појаве у вези са сугласницима	216—219
Метатеза	219
Секундарни сугласници	219—220
Партикуле	220
АКЦЕНАТ И КВАНТИТЕТ	221—242
Именице	224—231
Именице мушког рода	224—227
Именице које имају стари акценат на првом слогу	224—226
Именице које немају стари акценат на првом слогу	226—227
Остале напомене о акценту именица	227
Именице средњег рода	227—228
Именице средњег рода <i>о/јо</i> -основа	227—228
Именице средњег рода на консонант	228
Именице женског рода	229—231
<i>а</i> -основе	229—230
Именице <i>и</i> -основа	230—231
Преношење акцента на проклитику	231—232
Придеви	232—234
Заменице	234—236
Бројеви	236—237
Прилози	237
Глаголи	237—241
Аорист	238
Радни глаголски придев	238—239
Глаголски придев трпни	239
Имперфекат	239—240
Глаголски прилог садашњи и прошли	240
Императив	240
Презент	240—241
Још неке напомене о акценту	241—242
МОРФОЛОГИЈА	243—257
I. Деклинација	243—249

Именице мушког рода	243—245
Именице средњег рода	245—246
Именице женског рода на -а	246—247
Именице женског рода на сугласник	247—248
Облици именичких заменица	248
Придевско-заменичка промена	248—249
Бројеви	249
Прилози	249
II. Конјугација	249—257
Инфинитив	249
Презент	250
Имперфекат	250
Аорист	250
Футур	250
Императив	251
Потенцијал	251
Глаголски придев трпни	251—252
Глаголски прилог прошли	252
Глаголски прилог садашњи	252
Плусквамперфекат	252
Карактеристични облици из промене неких глагола	252—256
Творба итеративних глагола	256—257
СИНТАКСА	258—265
Конгруенција	258—260
Падежне синтагме и реакција појединих глагола	260—262
Још неке синтаксичке особености	262—263
Глаголски род	263
Употреба глаголских времена	264
Размештај енклитика	264—265
ЛЕКСИКА	266—285
Микропонимија и хидронимија	266—267
Антропонимија	267—268
Мушка лична имена	267
Женска лична имена	268
Мушки надимци	268
Презимена	268
Имена домаћих животиња	268
Топоними, етници и ктетици изведени од њих	269—270
Речник	271—285
Турцизми	271—274
Друге мање познате речи	274—285
ТЕКСТОВИ	286—289
ЛИТЕРАТУРА	290—292
РЕЗИЈОМЕ	293—294

УВОД

I. Село *Горње Цапарде* налази се на дванаестом километру пута Зворник—Тузла (са десне стране). Смештено је на брежуљкастом терену, али има доста равног и плодног земљишта. У непосредној близини су му брда средње висине а мало даље, са северне стране, обронци планине Мајевице. Са његове јужне и југозападне стране су планина Борогово, река Дрињача и Шековићи. На путу према Шековићима, под Бороговом, налази се и чувени манастир Папраћа у који Цапардани одлазе о црквеним празницима. Идући према Тузли, у правцу северо-запада, од Цапарди се прелази у плодну и пространу равницу у долини реке Спрече.

II. У непосредној близини Горњих Цапарди је веће село које се зове *Доње Цапарде*. У Горњим Цапардама живе становници православне вероисповести а у Доњим Цапардама муслиманске. Оба места су добрим асфалтним путем повезана са Зворником, Мечићима и Тузлом. У селу је четвороразредна основна школа и продавница. Осмогодишња школа је у Мечићима који су од Цапарди удаљени око четири километра, на путу према Калесији. И Горње и Доње Цапарде припадају СО Калесија.

III. Становници овога села често одлазе у Зворник и Калесију, особито пазарним даном. Његови житељи баве се земљорадњом и сточарством, пошто је земљиште прилично плодно и погодно за обраду. У новије време много се користе пољопривредне машине — трактори, комбајни и др. Од пољопривредних култура добро успевају кукуруз, пшеница, раж, зоб, кромпир, разно воће и поврће. Од стоке држе се говеда, овце, коњи и свиње.

IV. Последњих година велики број људи одлази на сезонске и сталне послове у Београд, Зворник и Тузлу. Највише их је запослено у „Глиници” у Зворнику, „Титовим рудницама” у Тузли и грађевинским предузећима по Београду. У селу су данас махом остали старији и деца. Запослени у фабрикама, грађевинским фирмама и рудницама долазе суботом и недељом кући и помажу породицама у пољопривредним пословима. Село је одавно електрифицирано а пре две године у већину кућа је уведена и вода.

V. Званичан административни назив села је Горње Цапарде. Међутим, старији назив му је Кулина и чује се чешће него Цапарде (или Цапарди). У близини села, под брдом према Снагову и Зворнику, налазе се остаци некадашње камене грађевине, куле. Ко ју је подигао и када — не зна се тачно, па је остало доста места народној машти у испредању легенде о томе. Кажу да је ту некада био бан Кулин и да је подигао кулу. У то се, наравно, не може поверовати. Чињеница је да остаци грађевине постоје и да је назив Кулина од ње потекао, исто као што у топонимији имамо много места која се зову Градина и Градац.

VI. Тако сам и о називу Цапарде чуо различите приче. Једни су тврдили да је у питању глагол *цајити* / *цајати* (од оноματοпејскога корена *цај-цај* = ухватити), други да су добиле име по речи *саји*. То отуда што је, наводно, неки бег, пролазећи кроз овај крај, приметио да терен по рељефу подсећа на коњске сапи. (Облик *Сајарде*, дакле са *с*, чуо сам више пута од старијих људи. Он би могао бити занимљив у вези са тумачењем етимологије овога топонима).

VII. Прегледао сам много извора за које сам рачунао да ми могу пружити ваљане податке у послу око тумачења порекла тога назива. Најприхватљивијим ми се учинио податак који наводи Ђоко Мазалић у свом чланку „Звоник (Зворник) стари град на Дрини“:

„1878 Аустро-Угарска поче окупацију Босне. Приликом инвазије у североисточну Босну сузбише Зворничани и уз помоћ Плевљака аустро-угарску војску под генералом Сапаријем и бацаше је према реци Босни. Село Цапарди носи успомену на ту борбу из времена окупације, јер се ту одиграла главна битка” (Гласник Земаљског музеја Босне и Херцеговине у Сарајеву, НС, св. X—XI, стр. 73—116, 243—278, Сарајево 1955).

Ипак не можемо без резерве прихватити Мазалићев податак у објашњавању етимологије назива Цапарде. И то из два разлога: 1. тешко је претпоставити да село под тим именом постоји тек сто година, и 2. прилично нас збуњује завршетак *-де* у овом топониму.

VIII. Данас у селу има 55 домаћинстава са око 200 житеља. Према казивању мештана до после другог светског рата било је око 75 домаћинстава па су се неки одселили. Најбројније породице су:

Ђикуковићи — 16 кућа, славе Лазаревдан, *Сикимићи* — 10 кућа, славе Ђурђевдан, *Којићи* — 8 домаћинстава, славе Лазаревдан (две куће Николџдан) и *Ђорђићи* — 7 домаћинстава, крсна слава им је Лазаревдан. Онда долазе *Ђурићи* — две куће (Ђурђевдан), *Милдшевићи* — две куће (Ђурђевдан), *Башићи* — две куће (Николџдан), *Ђодоровићи* — два домаћинства (Лучиндан), *Васићи* — једно домаћинство (Николџдан), *Глијоровићи* — једна кућа (Ђурђевдан), *Шаренци* — једно домаћинство (Лазаревдан), *Пдојовићи* — једна кућа, *Симеуновићи* — једна кућа и *Тадјићи* — једна кућа. Од ових породица доселили су Башићи из Папраће (Шековићи), Симеуновићи из Прибоја (општина Лопаре), Тадићи из Вилчевића (Калесија) и Поповићи из Осмака (Калесија).

IX. О пореклу становништва Цапарди није до сада писано. Обрађени су неки суседни крајеви: Семберија, Доњи Бирач, Озрен и Тузла. „Велики дијелови источне Босне . . . нису досада обухваћени систематским испитивањима поријекла становништва, тако да се за њих не може дати преглед миграција слабијег интензитета” (Марио Петрић: О миграцијама становништва у Босни и Херцеговини — досељавања и унутрашња кретања — Гл. Земаљског музеја у Сарајеву, НС, св. XVIII, стр. 13, Сарајево 1963).

Због тога смо приморани да у одређивању порекла становништва полазимо од две врсте података: а) историјско-етнолошких — који се тичу општијег, масовног померања становништва из динарских крајева; б) оних који се темеље на усменој традицији, народном предању.

X. Прва група података говори о политичким догађајима 18. века у нашим крајевима који су утицали на мигрирање становништва. Турске интервенције међу прногорским и херцеговачким племенима подстицале су народ тих области на кретање према Поморављу, Шумадији, источној и централној Босни. Овде треба имати у виду и економске разлоге који су, према Цвијићу, били значајнији од политичких (Јован Цвијић: Балканско Полуострво и јужнословенске земље, I, Београд 1922, стр. 184). Ту свакако истичемо и привлачност коју су равничарски крајеви на северу имали за динарско становништво, затим честе неродне године, епидемије и сл. Мигрирања појединачно или мањих група настављају се и у 19. веку (М. Петрић, н. д. 9).

„Испитане области источне Босне, Вишеградски Стари Влак, Жсга, Гласинац и Доњи Бирач, . . . представљају подручје које је непрекидно наглављивано кроз различите временске одсјеке, тако да је понекад врло тешко одредити којим све струјама то становништво припада” (Цвијић, н. д. I, 11).

XI. Становништво Озрена махом је заступљено родовима из Црне Горе и Херцеговине, а у мањем обиму из западне Босне (Миленко С. Филиповић: Озрењаци или Маглајци, ГЗМ, НС, св. VII, стр. 345—347, Сарајево 1952).

XII. Велики број породица пореклом из Црне Горе и Херцеговине населио се у Семберији. Ту се, између осталих, помињу Зеленоваћи, Ђурићи, Ђорђићи, Којићи, Милошевићи и Симикићи. Писао око испитивања ове врсте често отежава и то што се мењају, из разних разлога, презимена а понекад и крсне славе (Радмила Кајмаковић: Семберија — етнологска монографија, ГЗМ Б и Х у Сарајеву, НС, св. XXIX, Сарајево 1974, стр. 5—122).

XIII. Велики број становника источне Херцеговине одселио се у разна места по Босни: „Гладнијех година многе задружне куће у Рудинама предвоје чељад и половина остане у Рудинама, а половина оде у Босну на *ифезиму* или на *рану*. Изгледа да се је на тај начин раселило много становништва из Рудина. Већина данашњијех породица, које иду на презиму у Босну, имају стална зимовишта код својих саплеменика у

Босни. Тијех својијех савременика имају на многим мјестима од Рудина до мимо Зворника. Све те породице у Босни славе иста крсна имена, као и ове породице у Рудинама, а радо дочекују своје рођаке из Рудина. Тијех сродника Рудињани највише налазе у Дрини код Фоче, на Гла-сињцу и у зворничком котару” (Јевто Дедијер: Билећске Рудине, Српски етнографски зборник V, Београд 1903, стр. 790—791).

XIV. Десетак километара од Цапарди налази се, под планином Бороговом, манастир Папраћа. До пре неколико деценија постојале су живе везе између источне Херцеговине и тога манастира. Херцеговци су са стоком ишли овамо на прехрану преко зиме, па су се многи и на-станили овде. Тако је дошло до преношења предања у оба правца, а нарочито из Херцеговине у Босну „јер је кретање из Херцеговине у Босну било јаче и са трајнијим последицама, тј. са насељавањем” (Миленко С. Филиповић: Предања у Херцеговини о манастиру Папраћи, Чланци и грађа за културну историју источне Босне, Тузла 1958, стр. 199—202). Аутор каже да је у Херцеговини, по предању, постојао манастир *По-и-раићња* који је био чувен и имао велике поседе.

XV. Остале податке бележио сам по казивању старијих мештана. Они врло убедљиво говоре о свом пореклу. Вељко Шаренац каже да је његов деда дошао у ово место и довео сина (Вељковог оца) који је тада био за женидбу. Шаренци су из Гацка или из Билеће. Дедијер у студији о Билећским Рудинама помиње ту фамилију: „Шаренци су убили агу у Давидовићима па су одселили у Црну Гору. Послије окупације населили су се у Фатници. Славе Лазарев дан” (н. д. 880).

Ђорђија Сикимић такође казује да је његов отац (Џвјетко, Џјетко, Ђетко) дошао из Билеће са мајком кад је имао дванаест година. Све до првог светског рата дописивали су се са рођацима који су остали у Хер-цеговини. Сикимићи (ретко: Симикићи) се још зову *Савићи* и *Ђећковићи*.

Бошковићи су, како кажу, из Црне Горе. Отуда је дошао Бошко (Боко) са браћом Ђорђијом и Комљеном. Бошкови синови су Зелен (*Зеленовићи*) и Боко (*Ђокићи*), Ђорђијини су Ристан (*Ристиановићи*) и Јово (*Јовићи*). Иначе се презивају Ђорђићи. Од трећег брата су Којићи које зову *Кдмљеновићи*.

Лука Милошевић своје порекло везује за Цетиње (вероватно за Катунску нахију пошто тамо има Милошевића).

XVI. Говор села Цапарде испитивао сам у два наврата: од 16. VIII до 31. VIII 1979, и од 15. VIII до 30. VIII 1980. године. (То није мој матерњи говор). За информаторе сам највише узимао мушкарце и жене преко 70 година старости, мада сам бележио и говор основаца и средовечних особа. Грађу сам прикупљао снимањем разговора на магне-тофонске траке, поцуњавањем ушитника и бележењем усменог говора.

ФОНЕТИКА

ВОКАЛИ

1. Говор села Цапарде има пет основних вокалских фонема, као и српскохрватски књижевни језик. Њихов изговор доста је сличан изговору у стандардном језику. Одступања, наравно, постоје и она су незнатна кад је реч, рецимо, о отворености или затворености вокала, док су знатнија кад је, на пример, у питању њихова редукција.

ВОКАЛ А

2. Понекад овај глас има затворенију артикулацију, што је, негде мање а негде више, особина свих босанских говора. Међутим, овде затвореност вокала *a* није изражена у оној мери у којој је у неким западнобосанским говорима¹.

3. Примери са *a^o*:

a^o в.му, a^o јди, ба^o, ба^oш, њо ила^oви, Грба^oваца, да^oна, закла^oли, зна^o, им^oш, ја^o, ја^oшша е, ла^oко, ма^oло, два^oј, бндик^oн, дша^oне, ња^o нда (па онда), ња^oмук, њла^oмиѐ, њоњ^oљење, ра^oдио, са^oберѐмо, са^oд, са^oм, са^oмо, ња^oмо, њба^oцим².

Из примера које смо навели види се да је *a* које је добијало лабијалну артикулацију под акцентом или, пак, под неакцентованом дужином. Акцент (његова квантитативна и интонациона природа) не утиче на прелаз *a* у *a^o*.

¹ В. Пецо, Икавскоцрнавакски 85—93.

² Затварање вокала *a* много је изразитије у говорима зап. Босне и често води до потпуне замене вокалом *o* (Дешић, Западнобосански 33—34).

4. Вокал *a* замењен је вокалом *o* у примерима: *долѐко* (асоцијација са *дол-*), *йрџвошнѝ*³ (према *јујиршошнѝ*), *йујковац* (ћуран), *устиошкѝ*; *концоларија*, *ливода*, *мишрдљѝз*⁴.

5. Вокал *e* уместо вокала *a*:

јерџбица, *кдњеници*⁵, *најрешии* (= *напрасит*), *ноћес*, *йрџешел* (дакле уз палаталне гласове); *вашер*, *кашасиер*, *минисиер*, *офензива*.

6. Прелазни степен вокала *a* (*a^e*), тј. отворено *a*:

а^e, *баја^eи*, *кдња^eници*, *кра^eј цѝсиѝ*, *маша^eла*, *йрџашел*. Проф. Вуковић констатује да вокал *a* добија боју гласа *e* ако је кратак а налази се „испред и иза акцентованог слога, а иза меког гласа *j*“⁶. Прва два примера се изузимају: *а^e* и *баја^eи* имају *a* под акцентом, али је оно ипак добило боју вокала *e*: *a^e*.

7. Вокал *у* уместо *a* имамо само у именици *дуждењак*, а место предлога *са* уз неке заменичке речи и бројеве имамо *су*: *сү йим*, *сү двие*, *сү осам*, што је шира појава⁷.

8. Уместо *a* је вокал *и* у *дйље*, *ддсии*; *ваширѝ* (3. л. мн. од *вашарити*).

У вези са обликом *ддсии* можемо дати објашњење да је вокал *и* у њему дошао аналогичном према прилозима *ддли* и *йдри*, мада није ништа мање прихватљиво ни Вајаново тврђење да су ови прилози двојако образовани: *do syti* (старије) и *do syta* (новије)⁸.

ВОКАЛ У

9. Овај глас има стабилну артикулацију у говору Цапардана. Ипак ћемо навести неке облике у којима вокал *у* има призвук гласа *o*:

врџмену^o, *јџбу^oку*, *күру^oза*, *Му^oарема*, *у^oћеш*, *йу^oстио*, *сџлу^o* (лок. јд.), *йш^o*, *у^o йрса*, *на у^oм*.

10. Ретки су случајеви његове замене другим гласом: *сйруи^{ка}* (где имамо стари превој), *йдмачѝ* (од *толмач*); *докомѝниѝ*, *кондѝкшѝр*, *сџлдрму*, *сйбрно*.

³ Ово је знатно шира појава. Бележи је проф. Пецо у ист. Херцеговини и констатује да је у *долѐко* *o* могло бити уопштено аналогичном према *доље*, „ако и ту није у питању лабијализација“ (Пецо, ИХ 35).

⁴ Могуће је да су ове речи примљене у деформисаном облику или је појава *o* место *a* аналошке природе: *мишрдљѝз*, *мишрдљѝскѝ*, где је *o* под акцентом и могло је доћи из облика у којима је оно неакцентовано (*мишрољѝза*, *мишрољѝзу* и сл.), — Дешић, Западнобосански 34.

⁵ Ово се може објаснити палаталном природом сугласника *љ*, *њ*, *ћ* иза којих је ненаглашено *a* прецло у *e* (Пецо, ИХ 34; Вујичић, Говори сјеверозападне Босне, БХДЗБ II, 15).

⁶ Вуковић, ГЦД 8—9.

⁷ В. Пецо, ИХ 36, где аутор наводи више потврда.

⁸ Вајан, Златарић I, 257.

ВОКАЛ О

11. Он често може добити нијансу вокала у, а може и прећи у њега:

а) Примери у којима је $o > o^y$: *дд^убро*, *Бд^укана*, *зараши^увала*, *кд^улк^о*, *м^одање*, *д^ув^о*, *д^уило*, *д^уила*, *ш^умо^у-амо*.

б) Примери са $o > y$: *увај^у*, *у^унда*, *уш^уараси*, *идбују*, *иољуи^уривреди*; *ѣродруму*; *куферѣнција*, *армуника*.

Ова појава није захватила овај говор као западнобосанске ијекавске говоре. Та је појава захватила и акцентоване и неакцентоване слоге.

12. Вокал *o* замењен је вокалом *e* у суфиксу *-еро* (што је стари дублетни прев ј): *чѣш^еверо*, *ѣс^еmero*, *иѣш^енѣс^етеро*; *и^еремучио*, *и^ерѣишио*, *и^ерѣцѣнѣ* (префикс пре-); *нѣ мере*; *и^ер^акш^ер*, *и^ер^акш^ери*.

13. Он може имати нешто отворенију артикулацију и добити боју вокала *e* (o^e): *во^едѣн^еце*, *нѣ во^елим*, *ѣно^е*, *нѣ мо^ере*, *нѣ мо^ереш*, *д^енда*.

У вези са одричним обликом глагола *моћи* треба напоменути да се вокал *o* не мења ако је на њему акценат: *м^орем*, *м^ореш*, *м^оре* итд.

14. Отварањем вокала *o* добијамо o^a : *д^ана*, *о^анда*, *д^анѣ*, *д^аномѣ*, *ио^авѣ-ћ^ајѣ*, *рад^асний*. У неколико облика *o* је замењено вокалом *a*: *к^анаиља*, *к^анаиљѣ*, *к^анаиљшишѣ*, *д^алађѣ*, *и^ар^ацѣѣ*, *ш^аш^авак*; *а^аиш^аѣкар*, *и^аиш^аѣарица*, *к^ад^амара*, *а^аѣр^ас^аи*, у *ча^аиору* (мађ. *csorort*).

ВОКАЛ Е

15. И овај глас има стабилну артикулацију. Ретко се замењује вокалом *o*: *нѣ ћошѣ*; *концо^олариѣ*.

16. Замена вокала *e* вокалом *a*:

брѣс^аослан, у *Власанцама* (тако је већ у Вука и старије је од Власеница); *изм^ал^атарѣ*, *м^ал^атар*, *м^ал^атарѣмо*, *д^аѣи^а л* (ретко), *слазѣна*, *ча^аѣркаш*, *и^аѣара*; *за^аш^аин*, *за^аш^аин^{ом}*, *Јакаш^аарина*.

17. $e > e^a$, дакле, добија отворенији изговор:

Б^арѣш^аишѣ, *ѣ^ац*, *ѣ^аш*, *ѣ^ашо*, *нѣ^акав*, *свѣ^а*, *с^аѣ^адемо*; *а^ашѣ^алѣрија*.

18. Вокал *e* са призвуком вокала *o* (e^o):

б^олѣ^ос^а, *в^од^олѣ^он*, *д^ои^онѣ^омо*, *ѣ^оно*, *јѣ^о ли*, *нѣ^о мере*, *нѣ^ока*, *н^оѣ^ос*, *д^оѣ^ош*, *и^од^олѣ^од^ај*, *свѣ^о*, *слѣ^одов^ање^о*¹⁰.

19. $e > i$: *к^ис^ио* (*с* је мало умекшано, *кисѣл*); *и^илѣн^исѣ*, *и^илѣн^ишѣ*, *к^улин*, *и^рѣфисор*, *ѣи^именѣ*, *ѣи^илѣ*, *ћим^инѣи^а*.

У три примера вокал *e* има елементар гласа *i*: *јѣ^исѣ*, *н^ачѣ^ишѣ* *сѣ*, *и^иѣ^иби*.

⁹ Битна особина вокализма западнобосанских ијекавских говора је промена *o* у *y* (Децић, Западнобосански 42–47).

¹⁰ Затворенију боју вокала *e* (e^o) бележи и про ф. Пецо у зап. Босни (Икавско-шћакавски 98).

ВОКАЛ И

20. Дијалектолози се слажу у томе да вокал *и* има врло нестабилну артикулацију. Нестабилност његовог изговора нарочито је изражена у овом говору када се налази у непосредном контакту са гласом *ј*.

21. *и* > *и^е*:

врѣи^ило, *дваи^ис*, *и^е* (везник), *и^емаи*, *Мусли^иманом*; *и^ељада*, *и^оми^илибна*, *сики^ирѓм*.

22. *и* > *е*: *муслѣманскѣ*; *аи^иелѣрија*, *жѣранѣи*, *фѣмелија*.

Овде се уместо *ѣрлѣи* (гркљан, грло у флаше) каже *ѣрлѣи*. У питању је творбени суфикс *-аи* а не замена вокала *и* вокалом *о*.

23. Вокал *и* има често неслоговни карактер (*и*). О томе ће бити речи у одељку о замени некадашњег гласа јат.

РЕФЛЕКСИ ЈАТА

24. Говор Цапарди је ијекавски говор херцеговачког типа у источној Босни.

25. Рефлекси гласа јат под дугосилазним акцентом су следећи:

а) *ѣ* > *ѣе*: *бѣел*, *бѣели*, *брѣеи*, *брѣес*, *виѣсти*, *дѣела*, *дѣете*, *зиѣва*, *лиѣвак*, *лиѣк*, *лиѣн*, *лиѣи*, *риѣико*, *сиѣно*, *сиѣну*, *слиѣеи* *дчи*, *сниѣк*, *сиѣи^{ну}*, *шѣесни*, *цвиѣи^а*¹¹, *циѣси*¹², *циѣлѓ*¹³, *циѣи*¹⁴;

б) *ѣ* > *ѣје*, дакле класични, вуковски ијекавизам, али врло ретко: *виѣјек*, *риѣјеч*, *ниѣје*, *ѣриѣје*;

в) *ѣ* > *ѣе*: *дѣеи*, *ѣриѣе*.

За овај је говор типична замена јата она која је наведена под тачком а), док су остали рефлекси ретки.

26. Под дугоузлазним акцентом *ѣ* се рефлектује као *ѣе*: *бѣела*, *бѣело*, *на брѣеи*, *виѣнац*, *виѣнци*, *врѣеме*, *инѣздо*, *дѣелѓва*, *(ѣ)лиѣи^о*, *зѣѣзде*, *зриѣваи*, *клиѣи^иа*, *лиѣи^а*, *млиѣко*, *мриѣси^ии се*, *ѣѣсак*, *ѣодриѣкло*, *ѣриѣлазно*, *ѣриѣлеи^и*, *ѣриѣи^{ор}*, *риѣдак*, *риѣзи^а*, *сиѣло*, *сиѣна*, *ѣо снѣи*, *сиѣи^{на}*, *Сиѣиѣи^и*, *шѣесан*¹⁵.

Овде је *ѣѣсам*, *ѣѣси*, *ѣѣсу*, поред ређег *ниѣсам*, *ниѣси*, *ниѣсу*.

¹¹ Реметић, Кладањ. 110, где је *ѣ* > *ѣје*.

¹² У Тршићу је *ѣ* > *ѣје* где су *и* и *ј* редуковани а вокал *е* је под дугосилазним акцентом (Ник. Б., Тршић 397).

¹³ Исп. Пецо, ИХ 48; Маретић, Граматика II, 54.

¹⁴ У централнохерцеговачком је *дѣѣи^е*, *снѣѣи* а чешће *дѣѣи^е*, *бѣѣл* (Пецо, ЦХ 297, 303).

¹⁵ Суб., Семберија 87.

49. Делимична редукција вокала у: у *Бидѣрад^у, близ^у, Брѣз^ула, дѣр^учак, зак^укале, иск^уѣ се, јас^уке, ѿд кил^у, кѡи к^ућѣ, кѡи^уље, д^ућ^у, сач^увај, шиб^ули.*

Вокал е

50. а) Речи са делимичном редукцијом вокала е: *в^уч^ем, жѣи^еоваѣа, каж^е, нѣ м^ер^еш, д^ећ^еш, слѣдова^ењ^е, чѣи^ерес;*

б) Облици са потпуном редукцијом овога гласа: *ви^ећеш, ѿвѣда, н^а дес^еи, ма^ириј^ал, нѣ мер^и, м^јѣс^а, м^ѡри, нѣ мор^и, нѣс^рѣина, нѣ^ише, дѡр^жѣм, д^ише, д^иш, ѿд^лд^иш, ѿд^аљне, р^аз^рда, р^ко, у С^ар^ајѣу, сач^ками, сек^уш^ар^у, нѣ с^ѣм се, чѣи^ерес, ш^ид^ѣ ћи.*

в) Понекад се е редукује у сантхију: *ка^ж да ће дѡћ, мѡж^ѣ у^ћ, нѣ^ћ да у^чи.*

Вокал и

51. Од свих вокала овај је најсклонији редукцији, делимичној и потпуној. У случајевима делимичне редукције више пута је тешко одредити његову гласовну вредност.

а) Примери делимичне редукције вокала и: *ба^ула, во^едѣн^учѣ, Иб^ра^им, Ив^уна, Ку^лна, Лук^ућ, нѡ^иав^учѣ, и^иш^ал^у, р^ас^иов^нѣ, с^ирѣм^уми, ш^ид^лкѡ, у^бч^ие, усѣл^нѣ.*

б) Облици са потпуном редукцијом: *ба^уд, брѡјмо (= бројимо), вѣл^ка, ѿлу^иас^иѣ ѿмѣи, ѿд^на, дѣс^еи ѿд^на, ѣу^нну, дв^а-ѿр, дѣш^елне, дес^еи^нѣ, д^нар^а, д^ру^иар^а, кѡл^ко, кѡл^ма, л^ис^а, м^арам^ичѣ, М^ир^ај^ан^ѣ, м^ис^ди, м^ис^дм, мѡл^ива, наб^јѣна, н^ад^нѣца, нам^ир^и, н^ас^иа^м, н^аш^л, нѡс^ла, нѣж^ниѣ (њезиније), за њ^ма, д^блазио, од^ва^лћеш, д^иаз^смо, П^ѣр^ѣѣа, ѿр^ѣс^иа^ш, Р^ад^вѣ, р^ад^ло се, с^ин^чѣа, С^иѡ^јанов^на, ш^ам^нѣца, у^бјѣно, уз^ду^рш^ѣм, у^иа^ли, у^ра^дла, ѿр^и-чѣи^р, чѣш^ѣрес^нѣцу, чѣш^нч^кѡи.*

в) Елизивију вокала и имамо у хијату: *ш^уд м ѿ ш^ѣр, н^ис^мо с^мѣл у^иа^ли, дѡш^л с^ѣвѣчѣ, ш^ид^с ѿ ѡ се ѡзнои.*

ПОСЛЕДИЦЕ РЕДУКЦИЈЕ ВОКАЛА

52. После губљења појединих вокала често се мења природа гласова који претходе редукованим¹⁹.

а) Струјни сугласници *с, з, ш, ж* и *ѡ* добијају продужену фрикацију: *за ѡш^ио, ѿз^ира, кѡи^ла, л^ис^а, нѡс^ла, нѣж^ниѣ (= њезини), д^иаз^смо, ѿр^ѣс^иа^ш.*

б) Сонанти често добијају вокалски карактер и постају слоготворни: *ж^ии^ло, ѿз^ир^ичѣ, с^кѡ^ча, к^рѣ^ли, м^ис^дм, н^ад^нѣца, д^ки^ни, ѿк^рѣ^смо, ѿс^дш^аш, ѿш^ѣн^и, ѿр^иѡло, ѿр^счѣ, у р^ѣа^ка, св^ан^ло, ш^ам^нѣца, у^иа^ли, чѣш^ѣрес^нѣцу, чѣш^нч^кѡи, ч^ив^ици.*

¹⁹ Исп. Симић, Обади 50–51.

65. Под утицајем говора Муслимана, сугласник *x* се понекад ипак изговара, али као грлени звучни спирант *h*: *āh*, *hēj*, *hēčē*, *күһиња*, *снаћа*, *hōdō*, *hōће*, *hука*; *hājе*, *hāлачѐм*, *дāһија*, *һиљаде*, *Мōһаче*.

66. Појава секундарнога *x* врло је распрострањена, нарочито у говору старијих мештана. Занимљиво је да је оно редовно редуковано, дакле, са грленом артикулацијом, и увек је везано за почетак речи. Можемо претпоставити да је оно ту настало аналогijом према случајевима у којима је тај глас настао у хијату: *hā*, *hē*, *hū*, *һијрали*, *һизић*, *hја*, *hōбүвā*, *hōвō*, *hōдē*, *hōдmā*, *hōндā*, *hōрāло се*, *hōснүј*, *hō шадā*, *hүјāци*, *hү ирса*; *hāдеиш*, *hāia*, *hАјвази*, *hāјначиш*, *hōриāн*²¹.

67. У облику *күјну* фонетским путем смо добили *ј* место гласа *x*: *күхину* > *күину* > *күјну*.

СЕКВЕНЦА ХВ

68. Судбина ове групе везана је, свакако, за судбину сугласника *x*. У говору Цапарди она даје двојаке резултате:

а) *xv* > *v*, јер се губи сугласник *x* — *вāиш* (= ухвати), *свāишиш*, *үва-ишиш*;

б) *xv* > *ф* (< *xф*) — *зафāлује*, *ирифаишē*, *үфаишо*, *фāла*, *фāиā*, *фāишиш се*.

СУГЛАСНИК Ф

69. Глас *ф* добро се чува у овом говору:

а) домаће речи: *зафāлује*, *идфеишчāн*, *үфеишчāно* (< ветъхъ), *фāла*;

б) стране речи: *Јēфа*, *кафа*, *кōфу*, *идирефи*, *Сидфāну*, *Тевѣричи*, *ирифила*, *фāјдē*, *фāлила*, *фāмелија*, *фēндељ*, *фēрмен*, *фенѣре*, *фундāмеиш*²².

70. Ретко се замењује гласовима *в* и *и*: *вāјдē*, *ēвиā*, *Јēвиш*, *шевишēлија*, *Тријүндāн*²³, *үишүиан*, *-ина*, *-ино* (= бистар, паметан, — исп. и *иомашүвшиш* = посенилити, изгубити памћење).

СОНАНТ Ј

71. У говору Цапарди глас *ј* се добро чује само у положају између вокала задњег реда и на почетку речи. У осталим позицијама он се много чешће губи него што се чува²⁴. Сонант *ј* на почетку речи:

²¹ Проф. Пецо наводи доста примера са секундарним *x* и каже „да је ту у питању *x* секундарног поријекла”, оспоравајући при том могућност његовог фонетског развитка (ИХ 75–76).

²² Исп. Суб., Семберија 106; Реметић, Кладањ 117; Симић, Обади 57.

²³ Белић, Фонетика 110.

²⁴ „Не сме се међутим заборавити да постоји цео низ прелаза од *и* ка *ј* и да је више пута немогуће одредити да ли у одређеном случају имамо посла са *ј* или са *и* (= *и* у консонантској употреби)” (Милетић, ИСГ 66).

84. Поред *двйшйина*, *двйшйинāри* и *дйшйина* појављује се и африката *ћ* у овој лексеми — *дйћина*. У питању је утицај административног језика из доба аустријске окупације или НДХ. Придев *оћи* нисам забележио.

Цапардани говоре *башча* (*бāшча*) место *башша* (*бахџе*, турц.).

ЈОТОВАЊЕ

85. Говор Цапарди, као и остали ијекавски говори, познаје јотовање дентала *д*, *ш*, *з* и *с* у вези са *ј* посталим од кратког јата.

шб > *ће*: *одћерај*, *заврћеш*, *лећеш*, *дћерб*, *ирићерала*, *ћераи*, *шћела*, *шћеш*²⁸.

У неколико примера *шб* није промењено у *ће*: *сијенца*, *Сијейановћи*, *ијескоба*, *ијешњи*.

Реч *шбме* забележио сам у облику *шљме*.

86. *дб* > *ће*: *ћб* (*ћкад*, *ћкбве*, *иће*, *неће*, *ниће*, *иоћекā*, *сваће*, *сваће*), *ћбвр*, *ћбвјка*, *ћбд*, *д^а ћеиа*, *ћеце*, *ћечачић*, *кућела*; *мећед*, *нећеља*, *дћећа*, *иолућела*, *иранћедови*²⁹.

Има извештан број изузетака у којима *дб* не даје *ће*: *идјб*, *дјбд*, *дјблове*, *дјбца*, *одјбља*, *и свајбје*³⁰.

87. *сб* > *се*: *засели*, *идкисели*, *иросеклица*, *сбверу*, *сбди*, *сбдише*, *сбдоци*, *сбдоци* (поред *сједоци* и *сједочи*), *семена*, *сбс*, *збој уселине*³¹.

88. *зб* > *зе*: *изела*, *изес*.

89. Сонанти *л* и *н* јотују се у кратким слоговима (*лб*, *нб*): *лбб*, *лбвāk*, *лбвше*, *лбкове*, *лбнчина*, *и Љеиа*, *Љбсковица*, *иљбвб*, *иљбме*, *иљбменскā*; *нбдра*, *Нбмачка*, *снбјови*, *снбјовиш*, *шнбшчића*.

Сонант *л* понекад се јотује у дугим слоговима: *лбљак* (= *лбшњик*, увек тако), а *лбвч* и *лбјо* — ретко.

Увек се говори *нбко*, *нбколико*, *нбшио*.

90. Африката *ц* такође се јотује кад се нађе испред сонанта *ј* (< *б*), мада не редовно:

ћбкве, *ћбјаница*, *ћбјика*, *ћбјан*, *Ћбјико*, *Ћбјула*; увек — *цједило*.

91. Лабијали *в*, *б*, *м* и *в* углавном се не јотују:

вјера, *вјеш(ш)*, *мјера*, *мјешћанин*, *дбје*, *ијбсма* (*ијбсна*), *ијбшкб*, *иријбјер*³².

У облицима инфинитива неких глагола ови се гласови ипак јотују: *иријбеш*, *живљеш*, *ириљеш*.

²⁸ Исп. Брабец, ГТК 60.

²⁹ Тешић, Љештанско 206; Пецо, ЦХ 297; ИХ 61–63.

³⁰ Брабец, ГТК 60–61; Пецо, Говори сјеверозападне Босне 91.

³¹ Вушовић, ДИХ 18; Пецо, ИХ 63; Вуковић, ГПД 45; Стевановић, Источно-црногорски дијалекат, ЈФ XIII 34.

³² Тако је и јужније од Цапарди, у Обадама код Сребренице (Симић, Обади 61).

92. На Цапардима се говори *divī*, *divijā*.

93. *sj > č*, *zj > ž* у примерима *īzuīra*, *kōzī*, *īdāsī*, *śūīra*; *bišle*, *dišlika* (у последња два примера група *sj > šl*). Ова појава није захватила све случајеве па имамо *īrdśjāk*, *īrosjākijā*, *īrdśjēk*.

94. У облицима као што су *Kāsa*, *Māsa* и сл. ради се о јотовању ради давања хипокористичке нијансе.

95. Овде је увек *neħāk*, *rdħāk*; ликови *neiĵak* и *rodĵak* су непознати овом говору.

ЈЕДНАЧЕЊЕ ПО ЗВУЧНОСТИ У САНТХИЈУ

96. Оно се врши у примерима:

bōk īi īdmoīō, *bres kļuča*, *is kuħē*, *is Poiōviħā*, *kōī kuħē*, *krdc kuħu*, *neħaiš īiīō*, *neħ čeišvriīī*, *rōī īšūdi*, — *vidiĵ dānas*, *viĵ dōlibaišē*, *z drūīū sīrānu*, *īĵ Burchiħā*, *īzvadīĵ īa*, *dbjz dē*, *īō z zvāle* (< то су се звале), *īriš drūīā*, *usiĵed da*.

У примеру *čeiīniš* се (< четници се) сугласник *č* изгубио је плозивну компоненту после губљења вокала *ī*.

ГУБЉЕЊЕ ЗВУЧНОСТИ СУГЛАСНИКА

97. У вези са природом сугласника, њиховом артикулацијом и променама је и губљење звучности. Оно може бити делимично и потпуно. Такође треба истаћи да десоноризација може бити условљена природом почетнога сугласника следеће речи, а може бити и обична, не зависећи од тога сугласника:

Bedīraiī, *īraiī*, *ībrīīī*, *īlāīī* (= *ħilāīdā*), *kōmāīī*, *lūīī*, *mādeī*, *nāī-riĵēī*, *nīkuīī*, *sāīī*, *śūīī*. Примећујемо да су овом појавом обухваћени зубни сугласници *d* и *z* и предњонепчани сугласник *ĵ*. (Ове потврде нису везане за сантхи).

98. Лексеме *Saiĵarde*, *simeniī* и *śūdas* имају уместо *ç* спирант *s*, који је настао након губљења денталног елемента (в. т. VII у Уводу).

99. У примерима *Bedīradā*, *vēz°*, *zūbā*, *kṛmādā*, *lūī°*, *nōĵs°*, *īĵkmez°*, *sādā*, чује се, поред звучнога дентала, и нешто беззвучнога гласа, његовог парњака³³.

100. Губљењем вокала често сугласници различите природе долазе у контакт. То доводи до њиховог једначења по звучности, што није

³³ Исп. Пецо, IX 109; Дешић, Западнбосански 196.

уобичајено губљење или добијање сонорности. Тако настају сугласнички скупови који нису погодни за изговор, а, с друге стране, долази и до деформисања облика речи:

kāsī, kāsīte, lōsīī (< ложити), *nalōsīī, īdlasīte, īrdlasīī*³⁴ итд.

Облици као што су *vdōlī, nōsīī* и сл. су једносложни — имамо једно отварање усана и стварање само једнога слога. Иначе, редукција се не врши ако би вјдила семантичкој неутрализацији. Чим дође до угрожавања ове компоненте (семантичке), језик мора да интервенише. А док год је то семантички пун исказ, редукција се може вршити.

101. Није потребно овде наводити примере за једначење сугласника по звучности, јер је та појава карактеристична за све говоре. Али ћемо навести облике у којима се може чути звучни сугласник испред безвучног. И у књижевном и у дијалекатском изговору ту бисмо имали једначење: *vdōtīe* (водите), *zūbca, zūbcīma, Sr̄bko, ū Šabca, ū Šabcu*.

Изузимајући облик *vdōtīe* (у коме је нешто теже изговорити звучни и безвучни дентал у истој секвенци — чак изненађује што се нису изједначили и сажели у *vdōtīe*), остали примери са билабијалним *b* погоднији су за изговор испред безвучних гласова *k* и *ç*. Но овде је од великог значаја и граница слога између сугласника *b* и *ç* (*b* и *k, d* и *īī*), па мала пауза у изговору одржава звучну природу лабијала *b*.

ХАПЛОЛОГИЈА

102. И ту је *kūruz, kūruzni, kūruznića* — као и у другим босанским говорима³⁵.

ОСТАЛЕ ПОЈАВЕ У ВЕЗИ СА СУГЛАСНИЦИМА

103. Сугласничке групе *-sī, -zd, -sīī* упрошћавају се у финалној позицији: *br̄čēs, zāvedenōs, kōs, līs, mās, nērās*³⁶; *īrdz; v̄jēs, īrīī, īr̄jīrī*. Секвенца *-sīī* упрошћава се и у инфинитиву (супински облик без крајњег вокала), као и у бројевима, придевским и прилошким речима: *īsīas, kr̄ās, mūs, īr̄jīr̄ēs; īēs, jēdānēs; çv̄rs; unākrs*.

104. Судбина осталих сугласничких група:

-bd-: *nāvdān, dv̄dān, dv̄nōh;*

-vļ-: *ddbāļā, zādūļv, nāzdrāļā, īdsīāļā;*

-vñ-: *dūjdedñak;*

³⁴ О томе в. Симић, Обади 51.

³⁵ Исп. Петровић, Змијање 88; Дешић, Западнобосански 191.

³⁶ В. Пецо, ИХ 105; Вуш., ДИХ 31; Вуковић, ГПД 32.

- вр-: *бри́ме, брли, забрцећ се, — врћеи;*
 iv-: *идзден, -а, -о, — иджџе;*
 id-: *иуња (ређе дуња);*
 -им-: *бџме, ја́ми, — уја́мила;*
 -ињ-: *јање, ја́ниши се;*
 дл-: *лце́ио (илце́ио);*
 -дм-: *на́мешаи се, — ђдма;*
 дн-: *не́вница, не́вно;*
 -дн-: *бу́не, за́сену, ја́на, је́на, не́зџо³⁷;*
 -дс-: *осе́лио, ђсце́џа, ђсиу́йимо, ђсу́иан, ирџси́раџа;*
 -дш-: *на́шумџр, дши́еиша;*
 жр-: *жрвањ (жувань);*
 зил-: *жс́лџбак, жс́лџб;*
 -здр-: *ндждрве;*
 -зљ-: *и́жљева, и́жљуби, у́ж луде;*
 -зњ-: *иджњџк, у́ж њиву;*
 зр-: *ждрџк, ждрџка;*
 кћ-: *ћџр (ћџрка); шћџр (шћџрка);*
 -мн-: *иу́вно, иошџавнио;*
 мн-: *млџо, млџџиша, млџжснџ;*
 -мн-: *Кџмљен, Кџмљеновићи;*
 -ми-: *и́дани́йм, и́дџани́иша;*
 -ик-: *клџвко, џклада, џколџм, ћџвке, шџвка;*
 ир-: *брџзџме, — ирџзџимџи;*
 ис-: *сџи́џџд, сџваи;*
 -ис-: *ли́всаи, и́девсија;*
 иш-: *шџица, шџи́чи;*
 ич-: *чџла;*
 -ич-: *кџвча, закџвчаи;*
 иш-: *шџџница;*
 -иш-: *љџвши;*
 -иши-: *џвиши́ина; удиши́е;*
 свј-: *сјџџџок (сџџџок), сјџџџџи (сџџџџи);*
 свр-: *шврџка;*
 -сл-: *(пред и): мџсџм, мџси;*
 см-: *шмџџчала се;*
 сџи-: *срџџџаи, срџџљен; наскрџџб;*
 -сч-: *на́ш чџџверо;*

³⁷ Пецо, IX 103.

- ӣв*-: *мр̄ӣац* (према *мр̄ца*);
 -*ӣск*-: *р̄в̄аск̄ӣ*, *св̄јеск̄ӣ*;
 -*ӣс̄ӣв*-: *бо̄ӣд̄с̄ӣво*, *бр̄ас̄ӣво*, *ӣес̄ӣб̄*;
х̄ӣ-: *ш̄ћ̄ео* (*с̄ӣӣо*), *ш̄ћ̄ела*;
 -*х̄ӣ*-: *др̄к̄ӣӣ*, *др̄к̄ћ̄е* (овде -*к̄ӣ*- може бити и старије), *ӣӯк̄ћ̄е*;
ц̄еј-: *ц̄ј̄е̄т̄ас* (*ћ̄е̄т̄ас*), *Ц̄ј̄е̄т̄ко* (*Ћ̄е̄т̄ко*);
 -*чв*-: *м̄д̄ч̄ар̄ан*, -*р̄н̄а*, -*р̄н̄б*, — *м̄д̄ч̄ара*.

105. У речима које означавају верске празнике, а сложене су од имена свеца и именице дан (< *д̄н*), редовно се губи дентал *д*: *ò Лаз̄аровн̄е*, *ò Никол̄н̄е*, *ò Трӣп̄ӯњн̄е*.

106. Редукција сугласника у засебним речима овде је присутна у свим позицијама:

ӣа̄јал̄ӣш̄ӣу (одгајалишту), *д̄ӯш̄е* (додуше), *с̄ӣр̄ан̄с̄ӣво* (иностранство), — *бол̄анӣи* (амбуланти);

б̄а (болан), *ӣӣе* (идите), *м̄е̄ӣли* (метнули), *м̄дӣ* (можеш), *нар̄очо* (нарочито), *н̄еш* (нећеш), *нӣка* (никаква), *д̄д̄уд*, *д̄з̄д̄б*, *д̄кле*, *д̄ӣа̄* (отуда), *дӣш* (хоћеш), *дӣш̄б*, *дӣшла*, *дӣшли* (од *о̄ӣӣћи*), *ӣд̄л̄а̄* (погледај), *ӣд̄ӣд̄н̄еш* (погледнеш), *ӣд̄ћ̄ај* (потјерај), *ра̄ӣте* (радите), *с̄е̄но*, (свзједно), *с̄е̄ӣте* (сједите), — *дӣк̄ӣӯри* (диктатури), *сек̄ӣа̄ру* (секретару);

б̄ò (болан), *ка̄* (каже), *ӯӣро̄ӣа̄с̄ӣ* (упропастити).

107. У сантхију се такође губе и упрошћављују сонанти, консонанти и сугласничке групе. Ако су у питању исти гласови, први од њих губи један део своје артикулације:

б̄дӣа̄ ӣӣ *ӣр̄е̄ћ̄ина*, *д̄анас̄ с̄ӯӣра*, *ев вод*, *зна̄иш ӣӣд̄*, *к̄уд̄ д̄д̄лаз̄ӣ*, *н̄ц̄есам м̄дӣò*, *н̄дс̄ сл̄ан̄ну*, *с̄ад̄ да*, *ч̄е̄ӣр̄ р̄аз̄реда*.

108. После једначења често се у сантхију асимилују сродни сугласници. Тако се у неким везама речи чује само један од два сугласника:

н̄дӣӣр̄а̄ ӣд̄ри, *ò д̄аск̄е*, *нар̄о д̄анас̄*, *к̄ò ӣе̄б̄е̄*, *нӣка ӣа̄к̄ò*, *ò ӣо̄ӣа̄*, *д̄ӣку ӣӣ*, *м̄ора да* (морати да), *ӣ с̄ек̄цӣе̄*, *ӣ Ср̄бӣе̄*, *к̄р̄ò собе*, *ја са м̄òла*.

109. Сугласници који су сродни по природи својој губе се и у сантхију:

бӣ(ӣ) без *вол̄òв̄а*, *д̄(д)* *с̄ӣуд̄енӣ*, *д̄(д)* *с̄мӣја*, *о(д)* *з̄ем̄љ̄е̄*, *о(д)* *с̄ӣрӣца*, *о(д)* *Ц̄а̄й̄ар̄дӣ*, *д̄(д)* *сед̄ам*, *ка(д)* *сам*, *кò(д)* *Нов̄ò Паз̄ара*, *к̄ӯ(д)* *сам*, *ӣ(з)* *ӣк̄òл̄е̄*, *ӣ(з)* *Ш̄е̄ков̄ӣћа̄*, *ӣре(д)* *с̄ӯцом*, *н̄ка(д)* *се*, *ч̄е̄ӣере(с)* *ӣв̄с̄ӣе̄*.

Привлачи пажњу губљење сугласника у примерима *бӣ(ӣ)* без *вол̄òв̄а*, *кò(д)* *Нов̄ò Паз̄ара* — због тога што нису слични *ӣ* и *б*, односно *д* и *н*. Овамо иду и примери: *њ̄е̄òв̄ò с̄ина*, *в̄е̄ћ̄ӣн̄ò с̄мо*, *с̄а нек̄ӣ а̄ј̄д̄ӯцӣма*, *ӣò са заб̄драв̄ио*.

йр̄ан̄ѣд, — *к̄ом̄ен̄диу*, *сикиран̄циѣ*; *р*: *бр̄ез* (< *през*), *бр̄ѣзбрижн̄им*, *бр̄ѣж-
л̄ебица*, *бр̄ѣс̄йослани*, *ушкр̄ойн̄ий*, *ш̄ир̄ам̄ӣа* (= *пише* машином); *с*: *см̄ѣсло*
(= *смело*), *с̄йорем* (= *поред*), *с̄йуж*; *ш*: *од̄ йруш̄ӣа* (*према* *лиш̄е*).

ПАРТИКУЛЕ

115. Оне постоје у великом броју прилошких речи:

-*д(и)*: *й̄уд* (*й̄уди*); -*зи*: *њ̄ѣз̄ин*, *њ̄о̄јзи*; -*к*: *д̄нд̄ак*; -*ка(н-е)*: *в̄одика̄(н-е)*,
й̄дрика̄(н-е), *д̄олика̄(н-е)*, *н̄ондика̄(н-е)*, *ш̄амока̄(н-е)*; -*м*: *ск̄одром*; -*н(а)*: *д̄акл̄ен*,
д̄бнл̄ен, *д̄д̄ален*, *д̄днекл̄ен(а)*, *й̄дсл̄ен*; -*р(а)*: *д̄д̄ѣр(а)*, *д̄д̄ѣр(а)*, *д̄з̄иѣр(а)*; -*р(ке)*:
в̄оз̄иѣр(ке), *д̄нд̄ар(ке)*; -*ш*: *й̄р̄ѣш*.

АКЦЕНАТ И КВАНТИТЕТ

116. Говор села Цапарде има четвороакценатски систем, поседује квантитативне и квалитативне опозиције. Поста акценатске дужине углавном се добро чувају. Има облика, међутим, у којима се Даничићеве неакцентоване дужине скраћују.

Посматраћемо Даничићеве ненаглашене дужине у речима са отвореним и затвореним последњим слоговима, и то иза свј четири акцената. Судбина ових дужина зависи, наравно, од врсте акцената, броја слогова и од природе финалног слога.

117. Последњи отворени слог

а) облици са очуваном дужином после кратког силазног акцената:
*ба̄цӣ, бид̄у, вад̄и, ӣнѣ, ид̄чч̄у, ср̄ѣӣу, с̄ид̄кѣ, ш̄акѣ; Б̄ӯиарск̄а, к̄у-
мов̄о, р̄а̄ӣӯу, м̄а̄ӣерѣ, с̄ѣда̄ӯ, ӯбӣӯ; к̄ӯкавиц̄ѣ, л̄ас̄тавиц̄ѣ, р̄аз̄иов̄ра̄; Б̄д̄-
ро̄иов̄а̄ца̄;*

б) облици са полудужином:

ба̄цӣ, ӣр̄дӣш̄, ӣӣч̄ѣ се, ӣӯкн̄ѣ; ка̄ӯч̄а̄;

в) примери са скраћеном дужином:

*ид̄на (ген. мн.), ка̄е, мо̄у, м̄дра, нӣко (никас), ӣӣу, с̄ӯӣри да̄н,
ӣӯрски, ӯмро, ч̄ӯју; ӣра̄ђанке (ген. јд.), од̄вече, ӣд̄велка, ӣд̄ӣӣју, ӣр̄ѣба̄ју.*

118. Дужина после дугог силазног акцената

а) примери са очуваном дужином:

*вӣчѣ, вра̄ӣӣ, дӯва̄, ма̄јкѣ (ген. јд.), не̄ма̄, ӣла̄ћа̄, чӯва̄; за̄с̄једѣ, ма̄ј-
чинѣ, ра̄д̄ничк̄у; б̄ӣѣд̄нӣка̄, б̄ѣ̄ла̄ца̄;*

б) примери са полудужином:

ѣ̄јчѣ, ра̄ђ̄а̄;

в) облици у којима је дужина скраћена:

бӣвише, до̄ђе, до̄ђу, ка̄же, кре̄ну, не̄ма, с̄ӣа̄ва; нај̄више, нај̄мање.

в) облици у којима је дужина скраћена:

ишљуби, изиђѐ, идкоњи, идљуби, разирнѐ; Босилкино, осудимо, идмиримо, иднесемо; иридржајѐ.

128. Дужина после дугог узлазног акцента

а) примери са очуваним дужинама:

жмиримо, чумише; зацвѝлише, Зворничанка, иовѝлише;

б) примери са скраћеним дужинама:

Тичанка; Краљевчанка.

129. Примећујемо да је скраћивање неакцентованих дужина више захватило речи са финалним отвореним слогом³⁹. Овде је занимљиво још и то што је скраћивање код узлазних и силазних акцената присутно у истој мери.

Даље, све ово говори у прилог тврђењу наших дијалектолога да је општа тенденција — скраћивање постакцентских дужина. Ова је појава много израженија у екавским новоштокавским говорима, али је чињеница да она, ето, обухвата и говоре ијекавскога типа у којима се, по правилу, дужине боље чувају.

ИМЕНИЦЕ

ИМЕНИЦЕ МУШКОГ РОДА

130. Овде ћемо, како се то обично чини, именице поделити у две групе:

1. Именице које имају стари акценат на првом слогу
2. Именице које немају тај акценат на првом слогу

Именице које имају стари акценат на првом слогу

131. Локатив једнине

тип дѧн. Акцент се код именица овога типа редовно повлачи према крају речи: *биѐсу, брѝѝу, брѝку, вѝѝку, јају, жѝру, зѝру, лѝѝку, миру, мѝсу, иѧњу, иришију, раду, рѝду, сиѧну, сиѝрау, цвѝѝу.*

тип лѐд: *бѝју, бѝју, брѝју, ѝду, дѝму, крају, лѝду, мѝду, мѝсију, ѝлѝду, ѝдсију, рају, рѝву, рѝду.*

тип рѧт: *бѝју, вѝју, длѧну, ѝдну, иѝрају, раку, рѝшу, снѝју, Туку; зѝју, свѝју.*

³⁹ Исп. Ник. В., Мачва 17.

тип рђћак. Именице које чувају неповучен акценат (на првом слогу): *бадњаку, будаку, иврању, динару, жуйану, изіледу, канијару, курјаку, иділеду, рђћаку*. Са Даничићем се акценатски слажу: *вршају, комаду, коијару, Немибу, иојасу, шесіјару*. Колебају се: *амбару (амбару), ваздўху (ваздўху), дўвару (дўвару), кдрѧку (корѧку), мїрису (мирису), мјесецу (мјесецу), случају (случају)*.

тип ђбичај. Овде се углавном налази неповучен акценат: *брзоіласу, вјеренику, на(д)ничѧру, ђбичају, ђвишинѧру, Пеђинѧру* (презиме), *идложѧју, рѧзіовѧру, свјешіенику*. У примерима на *офраишају, на ошељају* акценат је увек повучен према крају речи у виду дугог узлазног акцената. Колебање имамо у примерима у *залојају (у залотајају)* и на *идроћају (на иороћају)*.

132. Номинатив множине

тип дан: *брѧови, бркови, вјѧкови, данови, дўиови, жѧрови, зидови, кѧсови, клѧсови, лѧиови, мрсови, снјѧови, сирѧови, цвѧиови*; са (') акцентом су *зѧрови* и *мужови*, док се колебају именице *мїрови (мірови)* и *рѧдови (радови)*. Са (') су примери *вірови, іазови, іајеви, іасови, намови, иуиови, сїујевеи*.

тип лѧд. Изузимајући ликове *ѧѧмови* и *рѧиови* све остале именице овога типа имају (') акценат: *ѧѧови, ѧѧјеви, брѧјеви, іѧдови, крајевеи, лѧдови, лѧјови, мѧдови, илѧдови, иѧсиови* итд.

тип рѧт: *беіови, врѧиови, ірѧбови, длѧнови, ѧѧдови, ѧѧнови, ирѧиови, рѧкови, рѧиови, Тукови; свѧиови*.

тип бўбањ: *бљѧкови, лѧкѧови, ийскови, иљўскови; бркљови, вјѧскови; ирѧскови; шїѧвољи; бубњеви (бубњеви), сміслови (смислови); зѧсїрузи (засїрузи), шуињови (шуињови)*.

тип рђћак: *амбарови, вршајевеи, дїнарѧови, курјакови, мїрисови, мјесецови, ѧбликови, иѧјасови, чѧрѧакови (поред дїнѧри, курјѧци, ѧблици, чѧрѧѧци); кѧѧѧди (комаѧди), иѧнѧѧри (иѧнѧѧри); бадњакови, будакови, дўварѧови*.

тип ђбичај. Увек је *брзоіласи, вјереници, залојаји, на(д)ничѧри, ђбичаји, ѡвишинѧри, идложѧји, рѧзіовѧри, свјешіеници*.

133. Генитив множине

тип дан. Овде је увек као код Даничића: *данѧ, мрѧѧѧ, црѧѧѧ; вукѧѧѧ, ірѧѧѧѧ, дарѧѧѧѧ, жѧдрѧѧѧѧ, жуљѧѧѧѧ, зидѧѧѧѧ, јѧжѧѧѧѧ, кракѧѧѧѧ, лѧкѧѧѧѧ, саиѧѧѧѧ, синѧѧѧѧ, црѧѧѧѧѧ, цреиѧѧѧѧ, шмркѧѧѧѧ⁴⁰*.

тип лѧд. Поред два примера са (') акцентом — *ѧѧѧѧѧ* и *рѧиѧѧѧѧѧ* (поред *роіѧѧѧѧѧ*), свуда је (') акценат: *ѧѧѧѧѧ, ѧѧѧѧѧ, брѧѧѧѧѧ, іѧѧѧѧѧ, крајѧѧѧѧѧ, лѧѧѧѧѧ, мѧсиѧѧѧѧѧ, рѧјѧѧѧѧѧ, рѧѧѧѧѧѧ, сѧјѧѧѧѧѧ*.

⁴⁰ В. Вуковић, АПД 31; Симић, Обади 24; Ник. Б., Мачва 26.

— *жѣиѣ* — *жѣиѣ̄* — *жѣиѣима*, *звѣно* — *звѣна* — *звѣнѣ̄* — *звѣнима*, *мјѣсио*
— *мјѣсиа* — *мјѣсиѣ̄* — *мјѣсиѣима*, *идѣе* — *идѣа* — *идѣѣ̄* — *идѣѣима*, *сѣѣно*
— *сѣѣна* — *сѣѣнѣ̄* — *сѣѣѣнима*.

143. Именице ове врсте које немају стари акценат на почетном слогу могу у множини имати дублетне акценте:

а) повучени: *брѣна* — *брѣнѣ̄* — *брѣнима*, *ѣѣра* — *ѣѣрѣ̄* — *ѣѣрѣима*,
рѣбра — *рѣбрѣ̄* — *рѣбрѣима*, *сѣла* — *сѣлѣ̄* — *сѣлѣима*;

б) неповучени: *брѣно* — *брѣнѣ̄* — *брѣнима*, *ѣѣра* — *ѣѣрѣ̄* — *ѣѣрѣима*,
рѣбра — *рѣбрѣ̄* — *рѣбрѣима*, *сѣла* — *сѣлѣ̄* — *сѣлѣима*.

144. Именица *ѣрса* има у множини ове акценте: *ѣрса* — *ѣрсѣ̄* — *ѣрсѣима*.

Именице *враѣа*, *лѣѣа* и *ѣсиа* у падежима множине имају акценте:
враѣа — *враѣѣ̄* — *враѣѣима*, *лѣѣа* — *лѣѣѣ̄* — *лѣѣѣима*, *ѣсиа* — *ѣсиѣ̄* — *ѣсиѣима*.

145. Именице са суфиксом *-ѣиѣ* бележио сам:

а) са дужином на суфиксу: *ѣѣјѣлѣиѣ*, *ѣѣдѣиѣ*, *ѣѣнѣиѣ* (и *ѣѣнѣиѣ̄*), *ѣѣрѣѣлѣиѣ*⁴²;

б) без те дужине: *ѣѣрдѣиѣ*, *ѣѣдѣиѣ*, *ѣѣзѣиѣ*, *ѣѣноѣиѣ*.

146. Глаголске именице изведене суфиксом *-ѣ* доследно имају неповучен акценат и дужину иза њега: *ѣѣѣѣ* (и *ѣѣѣѣ̄*), *ѣѣрѣѣѣ*, *ѣѣѣѣѣ*, *ѣѣѣѣѣ*, *ѣѣѣѣѣ*, *ѣѣѣѣѣ*.

Именице средњеј рода на консонанѣ̄

147. Именице средњег рода на консонант са проширењем наставка сугласником *-ѣ̄* имају у Гјд углавном дуги узлазни или кратки узлазни акценат на трећем слогу од краја: *ѣѣѣѣѣ* — *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ* — *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ* — *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ* — *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ* — *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ* — *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ* — *ѣѣѣѣѣ̄*, али је увек *ѣѣѣѣѣ* и *ѣѣѣѣѣ̄*.

148. У множинским облицима све именице овога типа имају углавном повучен акценат према крају речи: *ѣѣѣѣѣ*, *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ̄* (и *ѣѣѣѣѣ̄*), *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ̄* — *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ̄*. Одступања су следећа: *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ̄* — *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ̄* — *ѣѣѣѣѣ̄*.

149. Именице средњег рода са проширењем наставка сонантом *-н* такође имају повучен акценат у облицима множине: *ѣѣѣѣѣ̄* — *ѣѣѣѣѣ̄* — *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ̄* — *ѣѣѣѣѣ̄* — *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ̄* — *ѣѣѣѣѣ̄* — *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ̄* — *ѣѣѣѣѣ̄* — *ѣѣѣѣѣ̄*, *ѣѣѣѣѣ̄* — *ѣѣѣѣѣ̄* — *ѣѣѣѣѣ̄*.

⁴² Вуковић, АПД 72–73; Симић, Обади 27–28.

ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ РОДА

а-основе

150. Повлачење акцента на почетак у Ајд јавља се код приличног броја именица са старим силазним акцентом на иницијалном слогу:

а) *браду* (*бра́ду*), *војску* (*вој́ску*), *ира́ну*, *ирѣду* (*ирѣ́ду*), *Дрина* (*Дри́ну*), *душу*, *зиму*, *ка̀нишу*, *иѣ́шу*, *руку*, *си́ра́ну*. Више је примера са непромењеним акцентом: *вила*, *врбу*, *врси́шу*, *ју́ју*, *жу́ну*, *зми́ју*, *јѣ́лу*, *ку́лу*, *ку́лу*, *клу́ју*, *ко̀ри́шу*, *ласи́шу*, *ру́жу*, *свилу*, *сви́њу*, *слу́ју*, *шра́ву*;

б) *вдду*, *идру* (*идру́*), *илдбу*, *зѣмљу*, *и́љу*, *кдсу*, *ма́љу*, *ме́иљу*, *ндѣу*, *рдсу*, *смдлу*, *чѣлу*. У приближно истом броју случајева акценат је непромењен: *аду*, *бо́ју*, *да́ску*, *жѣ́ну*, *ка́су*, *ко́зу*, *ло́зу*, *ме́ђу*, *рђу*, *се́сиру*, *си́азу* (Нјд *си́аза*). Облике са непромењеним акцентом у Ајд именица типа *рука* и *жѣна* забележио сам од старијих особа.

в) *ви́сину* (*виси́ну*), *ду́бину* (*дуби́ну*), *ду́љину* (*дуљи́ну*), *врѣ́шину* (*врѣ́шину*), *и́ла̀нину* (*и́ла̀нину*), *рѣ́дбину*, *си́рошу*, *сра́мошу* (*срамо́шу*), *сѣ́дбину*. Краткосилазни акценат појављује се најчешће у окамењеним изразима типа *небескѣ висине*, *и́линскѣ врѣшине*, затим у народној пословици *Рани си́рошу за своју сра́мошу* итд. У обичној употреби акценат је непромењен: *брзину*, *висину*, *срамо́шу* итд.

151. У Дјд овде се јављају:

а) облици са силазним акцентом: *војски* (*вој́ски*), *ила̀ви*, *ира̀ни*, *ирѣди*, *души*, *руци* (*ру́ци*), *си́ра̀ни* (*си́ра̀ни*). Много је више ових именица са непромењеним акцентом: *бради*, *вила*, *врби*, *врси́и*, *ју́ји*, *зми́и* (Нјд *зми́ја*), *клу́и*, *ко̀ри́и*, *ку́ли*, *ку́ли*, *јѣ́и*, *ласи́и*, *ру́жи*, *свиле*, *сви́њи*, *слу́и*, *шра̀ви*, *шра̀ви*, *шра̀ви*, *шра̀ви*.

б) *чѣли*, Нјд *чѣла*, *ђѣци* (дакле само два примера са повученим акцентом), док је (') акценат уопштен: *ади*, *бо́ји*, *да́ски*, *жѣ́ни*, *зѣмљи*, *и́ли*, *кдси* итд.

в) *ду́бини* (*дуби́ни*), *ду́љини* (*дуљи́ни*), *и́ла̀нини* (*и́ла̀нини*) — ситуација је слична оној у Ајд (т. 150в), али је редовно *брзѣни*, *ведри́ни*, *дебљѣни*, *живѣни*, *сирѣни*, *срамо́ни*.

152. НАМн именица типа *рука* и *жѣна* гласи:

а) *виле*, *врбе*, *ила̀ве*, *ирѣде*, *душе*, *зиме*, *куле*, *иѣ́ше*, *рѣсе*, *руке*, *сви́ње*, *си́ра̀не*; *браде* (*бра́де*), *ју́је* (*ју́је*), *ру́же* (*ру́же*); *врси́е*, *војске*, *жу́не*, *зми́е*, *јѣ́ле*, *клу́ије*, *ко̀ри́е*, *ку́ле*, *ласи́е*, *свиле*, *слу́је*, *шра̀ве*;

б) *вдде*, *илдбе*, *зѣмље*, *и́ле*, *кдсе*, *ло́зе*, *ма́ле*, *ме́иље*, *ндѣе*, *рдсе*, *смдле*, *сѣ́зе* (Нјд *сѣ́за*), *чѣле*; *да́ске* (*да́ске*), *ме́ђе* (*ме́ђе*); *аде*, *бо́је*, *идре*, *жѣ́не*, *ка́се*, *ко́зе*, *рђе*, *се́сире*, *си́азе*;

в) *брзѣне* (*брзѣ́не*), *ви́сине* (*виси́не*), *да́љине* (*даљѣ́не*), *ду́бине* (*дуби́не*), *ду́љине* (*дуљѣ́не*), *живѣне* (*живѣ́не*), *и́ла̀нине* (*и́ла̀нине*), *ши́рине* (*шири́не*); *ведри́не*, *срамо́не*.

153. Дуги узлазни акценат именица овога типа увек се скраћује у ДИЛМн само код именице *рука*: *рукама*. Остале именице имају акценте: *ілаама* (*ілаама*), *іраама* (*іраама*), *іредама* (*іредама*); *браама*, *врсіама*, *іујама*, *душама*, *жунама*, *јелама*, *клујама*, *свінама* итд.

154. Именице *рука* и *ноіа* имају у Гмн даничићевске акценте: *рукӯ*, *ноіӯ* (исп. и *рукā*, *ноіā*, т. 290б).

155. Именице ж. рода које се завршавају са *-ина* могу имати двојак акценат:

а) краткоузлазни на пенултими — *вешіна*, *родбінē*, *судбіна*;

б) краткоузлазни акценат на антепенултими: *десēйінē*, *осдовіна*, *йолдовіна*, *ітрēйіна* (чак и *кравēвіна*, *омладіна*).

156. Именице изведене суфиксом *-ина* (које имају аугментативно значење) могу имати (') акценат на првом слогу основне речи, или исти тај акценат померен ка крају: *зēканчіна*, *йоњавчіна*.

157. Именице изведене морфемом *-ица* могу имати: а) краткоузлазни акценат на првом слогу — *вдйіца*, *ілдвнйіца*, *жууііца*, *јармйіца*; б) исти тај акценат на вокалу *и* из суфикса — око *адйіцā*, *башйіца*, *бјелйіца* (врста трешње), *жууіййіца* (врста крушке), *малйіца* (од прил. *мāло*), *машййце*, *мркййца* (врста трешње).

158. Чуо сам и речи са оваквим акцентом: *Башчйіца*, *вдййца*, *мај-стйорйіја*, *милосйййна*, *Њвййца*, *ошййрййце*, *шумййца*. Мислим да овакво наглашавање појачава степен деминутивности, или, боље, хипокористичности.

159. Облик *зādруја* означава продавницу, земљорадничку задругу а *зādруја* домаћинство, обично са већим бројем чланова.

160. Акценат *рјѐка* је карактеристичан и за неке друге ијекавске говоре.

Именице и-основа

161. Као у већини новоштокавских говора, и овде се јавља померање акцента према крају у локативу јединице:

а) у *влāsййи*, *на масййи*, у *рјѐчи*, *сйвārйи*, *цјѐві*; у *йамēййи*, у *йрēйрййййи*, о *Блаіовцјѐсййи*, *зайовцјѐсййи*;

б) *йо кдсййи*, у *крѐви*, у *лāжйи*, *йо ндййи*, *йѐййи*, у *рāжйи*, *чāsййи* — али је увек *ушйи*, *шйѐрйи*; *болсййи*, *жалдсййи*, *милдсййи*, *младдсййи* (*младосййи*), у *йомдййи*, *на самрййи*, *йо сйардсййи* — али само *кдкoшйи*, *рāдосййи*.

162. У Гмн такође се акценат помера према крају:

а) *влāsййй*, *масййй*, *рјѐчйй*, *сйвārйй*, *цјѐвйй*; *йамēййй*, *йрēйрййййй*, *Блаіовцјѐсййй*, *зайовцјѐсййй* (*зāйовцјѐсййй*);

б) *кòсѝӣ, крвѝ, лàжсѝ, нòћѝ, ѝдѝӣ, ушѝ, чàсѝӣ, шћѝрѝ*; *болѝсѝӣ, жàлò-сѝӣ, кокòшӣ, милòсѝӣ, младòсѝӣ, радòсѝӣ, сѝӣарòсѝӣ*, — увек је *идмоћѝ*.

163. ДИЈЛмн такође има повучен акценат:

а) *влàсѝӣма, мàсѝӣма, ѝамѝӣма, ѝреѝӣшӣма, рѝѝчӣма, сѝѝвàрѝӣма, цѝѝвѝӣма*;

б) *кòсѝӣма, крвѝма, лàжсѝма, нòћѝма, ѝдѝӣма, ушѝма, чàсѝӣма, шћѝрѝӣма*; *болѝсѝӣма, жàлòсѝӣма, кокòшӣма, милòсѝӣма, младòсѝӣма, ѝомò-ћѝӣма (идмоћѝӣма), радòсѝӣма*.

164. Збирне и колективне именице изведене морфемом *-ад* у Гјд гласе:

жòдрѝбàд(и), јàњàд(и), ју̀нàд(и), кљусàд(и), ѝàрчàд(и), ѝрàсàд(и), ћѝбàд(и), чѝлàд(и). У ДИЈЛмн акценат је у ових именица пòвучен: *жòдрѝбàдӣма, јàњàдӣма, ју̀нàдӣма, кљусàдӣма, ѝàрчàдӣма, ѝрàсàдӣма, чѝлàдӣма*. Неповучен акценат забележио сам једном — *чѝлàдма*.

165. Именице типа *сѝàрòс*⁴³ имају дуг вокал *о* у наставку у НАјд, док је у косим падежима тај вокал кратак: *жàлòс, зàведенòс, млàдòс, ѝѝсменòс, сѝàрòс* — *жàлòсѝӣ, зàведенòсѝӣ, млàдòсѝӣ, ѝѝсменòсѝӣ, сѝàрòсѝӣ*. Ако је акценат дуг, онда нема дужине на наставку *-осѝ*: *дужнос, књѝжѝвнос, одѝвòрнос, слàбòс*. А ако је акценатовани слог кратак, на наставку је неакцентована дужина.

ПРЕНОШЕЊЕ АКЦЕНТА НА ПРОКЛИТИКУ

166. У овом говору је преношење акцента на проклитику веома живо. Постоје, разумљиво, оба преношења — старо и ново. Оно ипак није доследно спроведено пошто се јавља и акценат засебних речи. Понекад се ове две категорије мешају, уместо очекиваног старог имамо ново преношење, и обратно (в. т. 170 и 174).

167. Старо преношење код именица *о/јо-*основа са старим или акцен-том на првом слогу:

а) *нà бòј, зà вѝз, ѝ врàѝа, ѝсѝод ирàда, зà дàна, нà жàр, нà жѝл̄, ѝрѝко Кру̀а, кòѝӣ к̀ума, òд м̀ужа, òд сѝàна, нà ш̀рн, ѝ ш̀ӣàб*;

б) *ò дрво, ѝз дрво, ѝ ју̀ѝро, свѝ ју̀ѝро, кр̀àј кола, òко кола, ѝрѝко лѝѝа, нà лѝѝо, ѝ ѝо̀ље, ѝ ру̀во*.

168. Старо преношење силазних акцената у Ајд и Амн именица *а-*основе типа *ру̀ка, ѝд̀а* и *бр̀зина* имамо у примерима:

ѝ вòјску, нà ѝлàву, нà ир̀еде, нà Др̀ину, зà д̀ушу, ир̀ѝ з̀иму, ѝ р̀уке, нà р̀уку, ѝ сѝи́р̀ану; кр̀òз воду, ѝ зору, ѝ косе, нà косу, ѝд̀д нòје, ѝ росу; нà бр̀зину, ѝ висину, ѝ ду̀љину, ѝ ѝланину, ѝ ш̀ирине.

⁴³ Вуковић, АПД 60.

169. Код именица *и*-основе понекад имамо преношење:

ŷ mās, ȳrĕko nōh, ŷ čāh, zā ihĕr, ŷ ihĕr; nā žsalōs, ȳdđ jesĕn, ȳd sīārōs.

170. Имамо и аналошке примере с прасловенским и новим преношењем код именица које на првом слогу немају старе силазне акценте (˘, ˘):

nā друму, zā māла, ŷ мозѷу, ŷ Зворнѷку, ŷ ћошак, ȳс Појовѷћā, nā врāша⁴⁴.

171. Ново преношење старих силазних акцената захватило је именице свих основа. Ево примера именица *o/jo*-основа са пренесеним акцентом:

а) *zā без, dđ браāа, ȳ веш, dđ ȳрада, ŷ кри, zā лим, nā љеб, nā ȳод, ȳrĕkđ ȳраāа, изā раāа, — бѷз волōвā, нѷ каучā, zā Лазāра, ŷ Пејра, ŷ ȳодрум, nā Руднѷк, сā Срејѷком, d Турāкā, ŷ Шабѷцу, nā шѷорей, — исȳdд Боројова, zā рањенике, d Лазāровнē; ȳ Шѷековѷћā;*

б) *nā зло, — d ждребейша, ȳд имену, изā јањейша, окd ȳилейша, nā ћебейу.*

172. Ново преношење код именица *а*-основе:

а) *из бāнкē, ŷ бāнки, ŷз Бdјку, кdш крāвā, nā лѷенки, ȳс црквē, d шлѷвā, — из Биēљинē, dд Вāљевкē, ȳд Шѷерљанки;*

б) *ŷ Босну, ŷ ваѷру, ȳс кацē, кѷша нē киша, кdш кућē, изнāш кућē, dш ȳрећē, ŷ свадби, — исȳdд ȳладē, ȳд Милици, ȳrĕкđ Пајраћē, из ȳѷравē, — ŷ Баљковицу, ŷ Војводицу, ȳдд јабучицdм, ŷ Кишѷовнице, ȳс Косовачē, ŷ Мајевци.*

173. Ово преношење је много мање захватило именице *и*-основе: *ȳ ѷамēш, d смрѷш.*

174. У овим примерима, опет, уместо новог имамо старо преношење: *nā oјраду, ŷ Сѷречи, zā шкdлу, ȳд шлѷвама, али то није типично за те лексеме.*

Има, међутим, и речи са непренесеним акцентом:

из Бāњē Ковѷљачē, у Бdшка, ни брдѷшћā, за Гdјка, беж ћѷвера, сā кdњеницима, више Пdјраћē, у Пdјраћу, ис Црнē Гdрē, и Шdбца, око Шѷековѷћā, у шѷāб.

ПРИДЕВИ

175. У одређеном виду често имамо (˘) акценат тамо где бисмо очекивали (˘) или (˘): *врѷћā, лāднā, љушā, мекā* итд. Ово су најфреквентнији придеви са (˘) акценатом, мада и већина осталих придева у одређеном виду има тај акценат. Исто стање забележено је и у неким другим млађим штокавским говорима. О томе врло убедљиво говоре А. Белић и Б. Николић⁴⁵.

⁴⁴ То бележи и Б. Николић у мацванском (Ник. Б., Мацва 38).

⁴⁵ У студији о мацванском говору Б. Николић даје добро објашњење овога феномена (Ник. Б., Мацва 39–42); в. и Даничић, Српски акценти 215.

176. За неодређени придевски вид карактеристични су акценти:

а) дуї — дуїа — дуїо, лăк — лăка — лăко, мѣк — мѣка — мѣко, слăб — слаба — слăбо, шкрѣш — шкрѣша — шкрѣшо;

б) дѣбар — дѣбра — дѣбро, мѣдар — мѣдра — мѣдро, нѣзак — нѣска — нѣско, слăдак — слăшка — слăшко, шăнак — шăнка — шăнко;

в) ѝрăк — ѝрка — ѝрко, країшак — країшка — країшко, сїшан — сїшина — сїшино, цїейак — цїейка — цїейко;

г) їладан — їладна — їладно, злăшан — злăшина — злăшино, круїан — круїна — круїно, лăдан — лăдна — лăдно, мăсан — мăсна — мăсно;

д) жуйш — жуйша — жуйшо, јăк — јăка — јăко, љуйш — љуйша — љуйшо, млăд — млăда — млăдо, млăк — млăка — млăко, црн — црна — црно;

ђ) бѣс — бѣса — бѣсо;

е) нѣв — нѣва — нѣво, ѣун — ѣуна — ѣуно, сїш — сїша — сїшо;

ж) їарав — їарава — їараво, дрѣнав — дрѣнава — дрѣнаво, жїѣлав — жїѣлава — жїѣлаво;

з) вѣден — вѣдена — вѣдено, ї(в)ѣзден — ї(в)ѣздена — ї(в)ѣздено, дрѣвен — дрѣвена — дрѣвено, зѣмљан (зѣмљен) — зѣмљана, зѣмљано, мăшор — мăшоро — мăшоро.

177. У одређеном придевском виду имамо ове акценте:

а) дуїи — дуїа — дуїо, лăки — лăка — лăко, мѣки — мѣка — мѣко; колебају се придеви слаби — слăба — слăбо (слаби — слăба — слăбо) и шкрѣши — шкрѣша — шкрѣшо (шкрѣши — шкрѣша — шкрѣшо);

б) нѣски — нѣска — нѣско, слăшки, — слăшкă — слăшко, шăнки — шăнкă — шăнко; дѣбри — дѣбра — дѣбро, мѣдри — мѣдра — мѣдро;

в) ѝшики — ѝшика — ѝшко, ѝрки — ѝрка — ѝрко, країки — країка — країко, ѣдси — ѣсна — ѣсно, сїшини — сїшина — сїшино;

г) мрси — мрсна — мрсно; їладни — їладна — їладно; злăшни — злăшина — злăшино (злăшни — злăшина — злăшино), круїни — круїна — круїно (круїни — круїна — круїно), лăдни — лăдна — лăдно (лăдни — лăдна — лăдно), мăсни — мăсна — мăсно (мăсни — мăсна — мăсно), шѣшки — шѣшка — шѣшко (шѣшки — шѣшка — шѣшко);

д) жуйши — жуйша — жуйшо, млăди — млăда — млăдо, млăки — млăка — млăко; јăки — јăка — јăко (јăки — јăка — јăко); љуши — љуша — љушо (љуши — љуша — љушо), свѣши — свѣша — свѣшо (свѣши — свѣша — свѣшо);

ђ) бѣси — бѣса — бѣсо (бѣси — бѣса — бѣсо);

е) нѣви — нѣва — нѣво; ѣуни — ѣуна — ѣуно, сїши — сїша — сїшо;

ж) їравши — їравша — їравшо, дрѣнави — дрѣнава — дрѣнаво, жїѣлави — жїѣлава — жїѣлаво;

з) *вѣселї* — *вѣселā* — *вѣселō* (*вѣселї* — *вѣселā* — *вѣселō*), *ївōздени* — *ївōзденā* — *ївōзденō* (*ївōздени* — *ївōзденā* — *ївōзденō*), *дрвѣнї* — *дрвѣнā* — *дрвѣнō* (*дрвѣнї* — *дрвѣнā* — *дрвѣнō*); *мāшорї* — *мāшорā* — *мāшорō*; *марвѣнї* — *марвѣнā* — *марвѣнō*, *црквѣнї* — *црквѣнā* — *црквѣнō*.

178. Тросложни придеви изведени суфиксом *-ски* могу имати:

а) акценат основне речи (ређе) — *аїнскѹ зѣмљу*, *браїшовскї*, *їдд-рињскā зѣмља*;

б) повучен акценат према крају речи — *аїнскō*, *браїшовскї*, *ђаволскї*, *кумдвскї*, *мајсїдврскї*, *небѣскā*, *сїндвскā*, *шљемѣнскā*.

179. У суперлативу придева и прилога имамо два акцента. Један је на речци *нај-*, а може бити кратки силазни или дуги силазни, а други је на облику компаратива: *најбōљā*, *најбōљї*, *најважнїјї*, *најзāднā*; *нај-лакшā*, *најмлађї*, *најїрѣчї*, *најјукуснї*, — *највōлїм* и *највдлїм*. (Два последња примера говоре о занимљивој компарацији глагола волети).

180. Акценатски ликови *највише* (*највише*), *најїоре* занимљиви су што први од њих има акценат као у нашој страндардној прозодији, а други што има (') акценат уместо дугог силазног.

181. Компаратив и суперлатив придева и прилога могу бити:

а) са дугим последњим вокалом — *бōљē*, *бōљēā*, *брѣсē*, *їдрē*, *жївљї*, *љѣвшї*, *мањē*, *їосїарї*, *їѣжсē*;

б) са кратким финалним вокалом — *блїже*, *бōље*, *бōљеї*, *бōљи*, *брѣсе*, *вѣће*, *вїше*, *дāље*, *мање*, *нїже*, *скѹїље*.

182. Придев *јѣднāк* може у Нмн имати два акцента: *јѣднāци* и *јѣднāци*. Овај други чује се у пословици „*Блāго мајци*, *сви су јōј јѣднāци*”, па је, вероватно, условљен реченичном интонацијом.

183. Живо је преношење силазних акцената са придева:

на бѣлї лѹк, *на Бѣлѹ зѣмљу*, *у лѹдѹ їлаву*, *са мāлїем*, *од млāдē*, *у сїарōї*; *на Велкї Пѣшак*, *їд лошу чоѣку*, *їс їунē чāшē*.

ЗАМЕНИЦЕ

184. Карактеристично је наглашавање облика Гјд и Ајд личних заменица 1, 2. и 3. лица, заменице за сва лица *себе* и упитних заменица *ко*, *шїа*. У овим падежима поменуте заменице могу имати:

а) краткосилазни акценат и кратак финални слог: *мѣне*, *їѣбе*, *њѣа* (*њѣā* × 1), *сѣбе*, *кōїа*, *чѣїа*;

б) краткоузлазни акценат и дуг последњи вокал: *мѣнē*, *їѣбē*, *њѣā*, *сѣбē*, *кōїā*, *чѣїā*⁴⁶;

⁴⁶ В. Ружићић, Пљевља 147; Моск., Поперина 49; Симић, Обади 32; Ник, В., Срем 71.

204. Бројне именице изведене морфемом *-ица* могу имати (‘) акценат на основном слогу — *двоица, шрдица, њеиџерица* итд., или исти тај акценат на вокалу *и* из суфикса — *двоицу, шроиџе*⁴⁷ итд.

205. Од примера са акцентом пренесеним на проклитику навешћемо:

џ двоє, зџ двѧ, љ двѧ, ђ двѧ, двѧдесѧи џ седам, двѧс џ џѧи, зџ шрѧ, зџ седам, џд шрѧ, џ осам (последња два примера су са аналошким преношењем, што у овом говору није шира појава).

206. За означавање приближног броја чести су акценги као у примерима: *двѧ-шрѧ, џ двѧе-шрѧе, џѧе-шес, џо џѧе-шес, џо седам-џсам, џо шрѧ-чѧири кџла* итд.

ПРИЛОЗИ

207. Акценат прилога за место:

вџди, џвде, вџдикѧ, џвдикѧ, вџдалѧн, џвдѧлѧ, џдѧлен, вџдѧле, вџдѧле, вџвдѧлен, џдвудѧ, џдвудѧ, џвудѧ, вудѧ, шџуди, шџуди, шџукѧн, шѧм(о), шѧмкѧ, шѧмокѧн, џшџудѧ, шџудѧм, џнди, џнде, џнди, џномо, џндикѧне, џдл(и), џдлѧм(о), џдр(и), џдрѧм(о), џорѧкѧн, ѧзѧд, ѧзѧд, унѧзѧд, џклѧ, џкле, далѧко, џдѧлѧ, џѧлѧ, изнѧшрѧ, унѧшрѧ, свџд, свџѧе, свѧѧе.

208. Акценат прилога за време:

сѧд, сѧдѧ, сѧде, дѧнас, џвечѧ, сѧнџѧ, ѧѧес, џдвечѧ, ѧѧу, ѧѧѧм, сѧшрѧ, џо дѧѧи, џрѧксѧнџѧ, лѧни, џмѧднѧ, џдшлѧ, сѧрѧа, џсѧом, џсѧѧм (= мало пре), вѧвѧѧк, џвѧѧк.

209. Акценат прилога за начин:

вѧкѧ, вѧкѧ, шѧкѧ, шѧко, шѧко, шѧкѧ (× 1), дрѧкчиѧ, рѧѧм, унѧкрс, вѧсоко, брзо, јѧко, џлѧо, врѧо, рѧдо, џдлако, џолако, зѧдно, џошрѧбушкѧ, џѧѧкѧ.

210. Акценат прилога за кѧличину:

млѧѧо, волѧкѧ, вѧлѧкѧ, шѧолѧкѧ, шѧдлѧкѧ, шѧдлѧкѧ, шѧолѧчнѧ, шѧолѧкѧ џ шѧолѧкѧ.

Овде сам навео акценат свих прилога за које мислим да је то потребно и не бих давѧо посебна објашњења у вези са тим.

ГЛАГОЛИ

211. Двосложни глаголи сложени од облика *џѧи* гласе, у веѧини случајѧва, *џѧѧ, ѧѧѧ, џрѧѧ*, зато што је у овом говору обичан крѧѧи инфинитив. Чује се и *џѧѧи, ѧѧѧи, џѧѧ (џѧѧ)*, али дѧста рѧтко. Иако је *џѧѧ* једносложна рѧч, она понекад има узлазни акценат. Но то је нѧвија појава.

Пример *џѧѧѧѧ (~ џѧѧ куѧѧ)* такође сам овде забележио.

⁴⁷ Акценатски ликови типа *Јовѧѧѧѧѧ*, *Савѧѧѧѧѧ* и сл. непознати су овом говору.

212. За цагардски говор карактеристичан је акценат ових инфинитива:

ддвес, њдмоћ, њрдвес, убос, њјословати, њздвоити, ддјоити, дзноити, дсвоити, њддоити, њдсјроити, њребациити, њреброити, њјајмити. Глаголи *бацити* (*бацити*) и *сирѣмити* (*сирѣмити*) имају дублетне акценате у парадигми.

АОРИСТ

213. Забележио сам примере двају акценатских типова аориста:

1. Акценат 2. и 3. л. јд. аориста разликује се од осталих лица: *ддведе, дднесе, њзведе, њсјече, наљезе, ддвуче, дилеше, њрведе, рече, њбде; њдзвѣ, ддкојѣ се, зѣмојѣ, зѣјевѣ, зѣјуца, њзмиѣшѣ, дбеѣа, дседлѣ, дсјурѣ, њлајити, њдвѣѣа, њдручи, њдскјдѣ, склајѣа; зѣврѣити, зѣдесѣ, зѣзори, зѣложѣ, зѣмајѣ, зѣјослѣ, зѣшвори, зѣјурѣ, њздой, њкорѣсѣити, њјој, њучи, дсели, дслободѣ, дсѣавѣ, дсѣити, њдљубѣ, њдшори, њрдмиѣнѣ, њдѣвѣ*⁴⁸.

2. Акценат 2. и 3. л. јд. аор. једнак је осталим лицима: *њомдје, њдчѣ, њрбѣ; обра, њродѣва, зѣсѣја, збрѣса, звѣ, зѣјаука, дѣа; њдѣбе, скјде; скдѣа, уби, ејенча, дѣде, њдржѣва, којѣ, скѣва, обдржѣва, обеѣава, окојѣва, њлаѣа, снѣма, сјрѣѣла, уздржѣва, ѣкѣ, њоцкѣва; њсјити; дрѣа.*

Често се укрштају претходна два типа па се појављују акценатски дублети: *њдчѣ — њдчѣ, њбрѣ — њбра, њзвѣ — њзва, њрдзвѣ — њрдзѣ, скдѣа — скдѣа, њјословѣ — њјослова, зѣмојѣа — зѣмојѣа, дкѣјѣа — окѣјѣа, дчѣшлѣа — очѣшлѣа, њдрѣдѣа — њдрѣдѣа, рѣзѣјенча се — рѣзѣјенча се, зѣдржѣа — зѣдржѣа* итд.

214. У 3. л. мн. аор. последњи вокал може бити дуг и кратак:

а) *њдчѣшѣ, узѣшѣ, убшѣ, њдрѣдѣшѣ;*

б) *њзѣвоше, наљѣјоше, одѣкоше, рѣкоше, зѣмојѣашѣ, зѣјуцаше, обеѣашѣ, осјѣурашѣ, њлајѣшѣ, зѣјослѣшѣ, зѣшворѣшѣ, њјѣдрѣшѣ.* Исти облик може се чути са кратким и дугим финалним вокалом, али је у говору старијих ипак обичнији облик аориста са кратким последњим слогом.

РАДНИ ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ

215. Будући да у овом говору имамо два акценатска лика инфинитива глагола типа *њјѣјѣити* (*њјѣјѣити* и *њјѣјѣити*), то је и разумљиво што се у радном гл. придеву ових глагола најлази на двојство. Отуда имамо:

њздойо, зѣмајѣило, зѣјослѣо, њјѣола, њјѣоило, њјѣоно, дзнойо се, ддсѣло!, дсвоило, дсвоило, њдшорѣла, њдсјроѣла, њреброило, њјѣо се, њјајѣила; њјѣола, окдѣла, осѣвила, њјѣола.

⁴⁸ Тако у Орѓијешу имамо *зѣјѣсѣ, њдзѣа* поред *зѣјѣса* (Пецо, Орѓијеш 47).

216. Сложени глаголи (трслужни) изведени од глагола типа *йѣћи* (*йѣћ*) имају такође двојак акценат:

- а) *ошѣкле, рѣзшили се, рѣзшило се, уљеїла;*
- б) *изїшило, исїѣкла, наддшила, одвѣла, одвѣли, йовѣле, йомдїла.*

217. Композита типа *вўћи* (*вўћ*) такође има двојак акценат:

- а) *обўкла, дзѣбла, йривўкла;*
- б) *извўкли, наїѣїла, обўкле, озѣбла, йовўкли, йорѣсла, йривўкли*⁴⁹.

218. Од глагола *кљїи(и)*, *йїи(и)* и *йкїи(и)* акценат гл. прид. радног је *кљїи* — *кљїи*, *йїи* — *йїи*, *йкїи* — *йкїи*.

219. Понекад се губи секундарна дужина добијена сажимањем последња два вокала: *їмо, нїшо, рѣсеко, ўдо ћѣрку.*

220. Код два облика гл. прид. радног наишао сам на ненаглашену дужину насталу, вероватно, аналошким путем: *обавїли, йјѣвїли.*

221. У глаг. прид. радном забележио сам неколико примера са неакцентованом дужином на крају речи, иза вокала. Она је овде могла настати аналогјом према дужинама које су постале сажимањем:

дднїѡ, зндѡ, јѣѡ, йрѡвѡѡ, сїиѡ (= хтеѡ), *ўмрѡ*. Забележен је само један пример са дужином на претпоследњем вокалу: *дднїѡ*.

222. Појављује се и секундарна дужина ако се облици рад. гл. придева ср. и ж. рода наслањају на енклитику помоћнога глагола *јесам*. После губљења гласа *ј* глаголска реч и вокал *е* изговарају се као фонетска целина:

бїлѣ е, звѣлѣ е, мѡїлѡ е, навѣлѡ е, дсвоилѣ е, ўдарлѣ е. Кратки акценатовани вокал постаје дуг: *Шїѣ е млѡдѡј?*

ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ ТРПНИ

223. Могу бити интересантни акценти ових речи:

довѣдѣна, одвѣдѣна, йрѣвѣдѣна, донѣшѣна (ретко *донѣшена*), *начињѣно* (ретко *начињѣно*), *учињѣна; исїучѣн, исїучѣна, расїрѣшен, исїрѣшѣна, извучѣн, извучѣно; ўбѣн, убјѣна, разбјѣне; вѣрен, вѣрѣно.*

Акценатски је занимљив и облик *измѣїѣнѣ*.

Видимо да се у акцентовању гл. прид. трпног знатно одступа од Даничића.

ИМПЕРФЕКАТ

224. Имперфекат није жива граматичка категорија у говору становника Цапарди, изузимајући глагол *бїи(и)* и још неколика глагола:

бїѣ — бїѣше (*бїѣше*) — *бїѣсмо — бїѣсте* — *бїѣју*. Од глагола.

⁴⁹ Већина говора нема овакав акценат: Пецо, Ортијеш 45; Броз., ИБД 115; Тешић, Љештанско 185; Ник. Б., Тршић 395.

ићѣӣ(и), *мӣслиӣ(и)*, *звѣӣ(и)* и *ӣоворѣӣ(и)* бележио сам врло ретко имперфекат, али само у једнини: *ја̄ ићѣдӣја̄*, *о̄н ићѣше*; *ја̄ мӣслӣа̄*; *звѣше ја̄*, *кѣ нѣ здвӣја̄ше*; *ӣоворѣше мӣ*.

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ САДАШЊИ И ПРОШЛИ

225. Располажемо малим бројем примера. По акценту су занимљиви глаголски прилози садашњи *ӣоворѣӣ* (*ӣоворѣӣ*), *др̄жѣӣ* (*др̄жѣӣ*), *ӣр̄чѣӣ* (*ӣр̄чѣӣ*).

Више о гл. прилозима видети у морфологији (т. 333, 334).

ИМПЕРАТИВ

226. Овде ћемо навести дублетне акценте неких императива:

а̄јде — *а̄јде*, *вѣди* — *вѣди*, *др̄жи* — *др̄жи*, *звѣни* — *звѣни*, *уби* — *уби*, *удри* — *удри*, *на̄сӣ* — *на̄сӣ*, *ӣр̄дӣ* — *ӣр̄дӣ*, *чѣӣл̄а̄ј* — *чѣӣл̄а̄ј*, *кѣӣа̄ј* — *кѣӣа̄ј*, *чѣј* — *чѣј*, *ӣр̄ӣми* — *ӣр̄ӣми*, *дѣђи* — *дѣђи*, *ид̄моз бѣӣ* — *ид̄моз бѣӣ*, *о̄бузми* — *о̄бузми*, *дѣвѣр̄а̄ј* — *дѣвѣр̄а̄ј*.

ПРЕЗЕНТ

227. Наша стандардна ортоепија, прихватајући Даничићеву концепцију, допушта двојак акценат 1. и 2. л. мн. глагола типа *ӣѣћи*: *ӣѣчѣмо* и *ӣѣчѣмо*. У овом говору бележио сам једино *ӣма̄мо*, *ӣѣчѣмо*, *сѣдӣмо* итд.

228. Сложени облици од глагола типа *ӣѣћи* имају у презенту двојак акценат:

а) на почетку речи: *ӣсӣѣкѣ*, *ӣсӣѣчѣ*;

б) акценат повучен за један слог према крају речи: *ӣсӣѣкѣ*, *ӣсӣѣчѣм* — али много ређе.

229. Композита глагола типа *несӣти* редовно имају акценат на првом слогу: *дѣнесѣ*, *дѣнесѣ*, *ӣзнесѣш*, *ӣзнесѣм*, *ӣнесѣ*.

230. Глаголи сложени са *звѣӣ(и)* увек имају (') акценат на почетку — *завѣѣ*, *на̄зовѣ*, *ӣд̄зовѣм*, *ӣд̄зовѣ*.

231. Глаголи *бр̄ѣӣ(и)* и *ӣр̄ѣӣ(и)* имају у презенту (') акценат: *бѣрѣм* — *бѣрѣш* . . . *бѣру*, *ӣѣрѣм* — *ӣѣрѣш* . . . *ӣѣру*. Глаголи сложени од њих увек имају акценат на слогу испред основе: *из̄бѣрѣ*, *дѣӣѣру*.

232. На Цапардама је *кѣӣа̄м* — *кѣӣа̄јѣ* (*о̄коӣа̄м*, *о̄до̄коӣа̄јѣ*), *кѣӣа̄м* — *кѣӣа̄јѣ* (*о̄ко̄ӣа̄м*, *о̄до̄ко̄ӣа̄јѣ*).

263. Именице *Мил(и)во(ј)е, Радивое (Радивџе)* и сл. имају промену као код Вука: *Милвоја, Радивоја*.

264. Суфикс *-ин* чува се у облицима *џрађанин, сџљанин* итд., а губи се у примерима *Буџар, Срџб, Цџјан, џобан, Шџјчан*⁵². Истина, код млађих људи обичније је *Буџарин, Срџбин, Цџјанин, џобанин, Шџјчанин*.

265. Именица *џра* има промену: *џраа — џрау — џра . . . џраси — џра — џрасима — џрасе*.

Именице *Вљ* и *сирџма (сирџмак)* имају облике: *Вљси — Вљха — Вљсима — Вљхе, сирџаци (сирџмаси, ређе) — сирџмака — сирџацима — сирџмаке*.

266. Овде су обичне лексеме *кџр, (џ)сџџо, вљшка*, мада сам од једног информатора у Амн од именице *џас* бележио облик *џасе*. Остали падежи су као у књижевном језику.

267. Од именице *џрасе* имамо суплетивну множину *џрасци*, као што према облицима *кџме, јџње* и *џџле* имамо ликове *кџмци, јџњци* и *џџлићи*. Такође је од именице *џџлац* Нмн *џџлци*.

Поред именице *џшивак* у овом говору је обична и лексема *џџв* (Гјд *џџва*, Гјд *џџва*, Дјд *џџву*, Нмн *џџвоци*).

ИМЕНИЦЕ СРЕДЊЕГ РОДА

268. У Ијд старих *јо*-основа имамо наставак *-ом*: *џвџжџом, џрџжџом, џџиџџом, џљџџом*.

269. О Гмн именица средњег рода *и*-основа в. у т. 147—149.

270. О ДИЛмн ових именица (које имају суплетивну множину) в. у т. 164).

271. Топоним *Цаџарде* (пл. тантум ж. р.) равномерно се употребљава са обликом *Цаџарди* (пл. тантум м. р.). Именица *Цаџарде* има облике *Цаџарџа — Цаџарџама — Цаџарџе . . . Цаџарџама*, а *Цаџарди — Цаџарџи — Цаџарџима — Цаџарџе . . . Цаџарџима*.

Топоним *Кџсоње* у ДИЛ ређе има облик *Кџсоњима*.

ПОЈЕДИНАЧНЕ НАПОМЕНЕ

272. Атрибут уз именицу *џџба* је ж. рода: *Глџва џџба, зџмскџ џџба, јџџџа џџба, кџџџа си џџба, нџџџа џџба, џџ џџџа џџба*. Имам један пример са атрибутом у облику ср. рода уз ову именицу: *џ коџ џџба*.

⁵² У Пиви и Дробњаку је *џобан* — поред *џобанин* — Вуковић, ГПД 108; Пецо, ИХ 112. У западној Босни такође имамо облике *Арај, касај* итд. (Дешић, Западно-босански 212).

273. Именица *ра̑и̑* обичнија је у облику ср. рода *ра̑и̑о*: *Уз ов̑о ра̑и̑о*.
274. Именица *в̑еч̑е* ретко је ср. рода: *сва̑ко̑ в̑еч̑е*. Чешће је ж. рода: *д̑об̑ра̑ в̑еч̑е*, *др̑у̑ју̑ в̑еч̑е*, *д̑ну̑ в̑еч̑е*, *д̑и̑ју̑ в̑еч̑е*, *сва̑ку̑ в̑еч̑е*. Множину сам такође бележио у облику ж. рода: *два̑е в̑еч̑ери*, мада се ретко јавља и облик м. рода — *два̑ в̑еч̑ера*.
Овде се говори *и̑а̑зуо* (ср. род), *и̑ди̑ и̑азуом*.
275. Именице ср. рода *и̑-*основа имају суплетивну множину редовно на *-ад* (в. т. 164).
276. О облицима именица *буре*, *дрво* и *уже* в. у т. 148.
Именица *др̑во* може, у зависности од значења, имати Нмн *др̑в̑ѣ̑ша*, Гмн *др̑в̑ѣ̑ш̑а̑* — и *др̑в̑ѣ̑ше*, Гмн *др̑в̑ѣ̑ћа*.
277. Именица *ја̑је* има у Нмн и облик *ја̑јце* (поред *љу̑ска*). Нмн гласи (поред суплетивног *ја̑јца̑д*) и *ја̑ја*, Гмн *ја̑јц̑ѣ̑ша*, ДИЛмн *ја̑јци̑ма*.
278. Именица *д̑ко* има Нмн *д̑чи* и, ретко, *д̑ка*: *два̑ д̑ка у і̑ла̑ви*. Гмн гласи *д̑чи̑*.
За именицу *џ̑во* (*џ̑о*) карактеристични су коси падежи: *џ̑ѣ̑ша̑* / *џ̑ва̑*; *ув̑ѣ̑ша̑!*, *ув̑ѣ̑ш̑има̑* / *џ̑ши̑*, *џ̑и̑шу̑*, *џ̑ш̑има̑*.
279. Именица *ра̑ме* чује се само тако.
Не говори се *и̑л̑е̑ће* већ само *и̑л̑е̑ћка* — *и̑л̑е̑ћк̑е* — *и̑л̑е̑ћки* ... *и̑л̑е̑ће* (*и̑л̑е̑ћа*) — *и̑л̑е̑ћк̑и̑* (*и̑л̑е̑ћа̑*) — *и̑л̑е̑ћкама̑* (*и̑л̑е̑ћима̑*).

ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ РОДА НА -А

280. У Дјд именица са основом на *к* и *і* понекад изостаје консонатска алтернација, па имамо:
Амер̑и̑ки, *ба̑нки*, *во̑јски*, *да̑ски*, *ћев̑о̑јки*, *ма̑јки*, *ма̑ш̑ем̑а̑и̑и̑ки*, *мо̑и̑и̑ки*, *си̑д̑о̑ки*, *џ̑ну̑ки*, *фа̑бри̑ки*, — *бри̑и̑*, *за̑дру̑и̑*, *к̑н̑ји̑*. Код старијих се скоро редовно чују ови облици, док су они са палатализованим сугласницима врло ретки. Припадници млађе генерације имају овде измењене сугласнике *к* и *і* у *ц* и *з*.
281. Датив личних имена ж. рода типа *Јованка* чува неизмењен велар *к*: *Бос̑и̑љки*, *И̑ва̑нки*, *Јов̑а̑нки*, *Рад̑о̑јки*.
Неизмењен сугласник *к* у овом падежу имају и именице *ба̑ка*, *д̑ика*, *се̑ка* и сл. Тако и именице *ш̑вр̑ака*, *ш̑д̑чка*, *ш̑д̑шка* и сл.
282. Лична имена ж. рода изведена суфиксом *-ица* имају у присвојном придеву на *-ин* измењен сугласник *ц* у *ч*: *Дани̑ч̑ин*, *Дра̑и̑ч̑ин*, *Мил̑ч̑ин*.
283. Вокатив л. имена на *-ица* има вокал *е* у наставку: *Дра̑и̑и̑це*, *Кос̑и̑и̑це*, *Љуб̑це*, *Мил̑це*, али се, нешто ређе, чује и вокатив који је једнак номинативу: *Дра̑и̑ца*, *Мил̑ца*.

284. Именица *ĩđsĩoĥa* (*ĩđsĩoĥa*) има вокатив *ĩđsĩoĥa* и *ĩđsĩoĥo* (*ĩđsĩoĥa* и *ĩđsĩoĥo*).

285. Именица *ĩzdaĩca*, *kũkavĩca*, *ĩĩĵanĩca* у Вјд гласе *ĩzdaĩco*, *kũkav"ico*, *ĩĩĵanĩco*.

286. У Гмн јављају се три наставка:

а) *-a* (који је чешћи): *ĩũsākā*, *dasākā*, *ĥevoĵākā*, *kŗũĩākā*, *lāĥa*, *ldĩāĩĩā*, *māčākā*, *đĥēĥā*, *ĩĩŗēĩāĥā*;

б) *-и* (који се ређе појављује): *vdĥkĩ*, *zvcēzđĩ!*, *kđvčĩ*, *kđlũčēvkĩ*, *māĵkĩ*, *ĩđĩĩkĩ*⁵³, *ĩlđĥkĩ*⁵⁴;

в) наставак *-ø*: *ĩēĩĩ* *ĩđđĩn*, *čēĩĩrdēsēĩĩ* *ĩđđĩn*, *ĩēš* *ĩlāđ*, *nĥkolko* *kŗũšāk*, *ĩē* *sĩđđĩĩĩn*, *đsam* *ĩĩŗēĩāĥ*. Овај облик јавља се код именица са (") акцентом (али не редовно) и то у генитиву који означава количину.

287. Плуралиа тантум ж. р. типа *ĩrabĥe* имају промену:

ĩrabĥe — *ĩrabāĥā* — *ĩrabĥāma*, *ĵāslē* — *ĵācālā* — *ĵāslāma*, *nāĥve* — *nāĥvā* — *nāĥvāma*.

288. Поред облика *ĩšesĩēra* (ж. р.) употребљава се и *ĩšesĩēre* (ср. род): *ĩšesĩēreĩta* — *ĩšesĩēreĩtu* — *ĩšesĩēreĩšom*.

289. Уз именицу ср. рода *ĵũĩĩro* чуо сам прилог у облику ж. рода: *svũ ĵũĩĩro*. Овде је у питању фонетски моменат или аналогичја према *вече*.

290. Гмн именица *ŗũka* и *nđĩa* гласи:

а) *ŗũkũ*, *nđĩũ*;

б) *ŗũkā*, *nđĩā* — *Из* *ŗũkā*; *Немđ ĥđba* *vĩĩšē* *od* *nđĩā*; *Пошĩĩēnĩe* *ŗũkā*⁵⁵;

в) *ŗũkvā*, *nđĩvā*.

291. На Цапардама је за именицу *čāĥ* обичан и облик ж. рода на *-a*: *čāĥa*, *čāĥōm*. Забележио сам и лексеме *zāčĩna* уместо *zāčĩn*, *ĩĩŗĩĩlāĩa* уместо *ĩĩŗĩĩlāĩ*.

ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ РОДА НА СУГЛАСНИК

292. Именице *zđb*, *kŗv*, *māc*, *ĩđĩĩŗāĩĩ* и др. имају Ијд на *-и*: *zđbĩ*, *kđkōĩšĩ*, *kđsĩĩĩ*, *kŗvĩ*, *mācĩĩĩ*, *ŗvčēĩ*, *s* *ĩđĩĩŗāĩĩĩ* итд.

293. У Гмн ове именице имају облике: *kōkđšĩĩ*, *kđsĩĩĩ*, *nđĩĩ*, *ũĩĩĩ*.

294. Именица *ĩlāđ* је ж. рода и има промену по IV врсти: *ĩlāđĩ* — *ĩlāđĩ* — *ĩlāđ* . . .

295. Именица *māĵka* упоредо је у употреби са обликом *māĩĩēŗ*: *māĵkē* — *māĵkĩ* — *māĵku* . . ., *māĩĩēŗē* — *māĩĩēŗĩ* — *māĩĩēŗ* . . . Нисам забележио именицу *mđĩĩĩ*.

⁵³ Ген. мн. на *-и* ретко се јавља у ист. Херцеговини (Пецо, ИХ 126), као и у суседним говорима (Станић, Ускоци 328; Вуковић, ГПД 56).

⁵⁴ Исп. Пецо, Дијалектологија 86.

⁵⁵ И у говору ист. Херцеговине је тако (Пецо, ИХ 126).

304. О придеву *јак* в. у т. 177д.

305. Показне заменице *двај* и *днāј* често у ГАјд имају облике *двѣта*, *днѣта*.

306. О промени осталих придева и заменица в. у поглављу о акценту.

307. У називима празника сачуван је придевски наставак -ј: *Јвандāн*, *Јовандāн*, *Миољдāн*, *Сѣјдѣјдāн*, *Трѣјундāн*. Од ових празника први део је променљив у називу *Миољдан*: од *Миоља*, о *Миољу*. (Тако и од *Видова*, од *Ђурђева*, од *Мишрова* — о *Видову*, од *Ђурђеву*, о *Мишрову*).

БРОЈЕВИ

308. Облици редних бројева од броја *четири* су *четврѣтѣи*, *четврѣтѣо̄и(а)* — *четврѣтѣом(е)* — *четврѣтѣиѣм*; од броја *пет* — *пѣтѣи* — *пѣтѣо̄и(а)* — *пѣтѣиѣм*; од броја *једанес* — *једанесѣи* — *једанесѣо̄и(а)* — *једанесѣиѣм*; од броја *двадесѣи* (*двадес*, *двѣс*, *двѣс*) — *двадесѣи* — *двадесѣо̄и(а)* — *двадесѣиѣм*; затим *четересѣи* — *четересѣо̄и(а)* — *четересѣиѣм*; *стѣбѣи* — *стѣбѣо̄и(а)* — *стѣбѣиѣм*; *двѣсѣи!*, *шѣсѣбѣи*, *ѣладѣи*.

309. Овде се говори *дбадвѣ*, *дбадвѣ*, *дбадвѣ*.

310. Збирни број *двоје* има облике: *двѣ* (*двѣ*), *двѣта*, *двѣме* (*двѣја кдла*). Тако се мења и број *шроје*: *шрѣ*, *шрѣта*, *шрѣме*.

311. У творби збирних бројева уопштен је суфикс -*ѣро*: *четѣверо ѡѣѣ*, *пѣшѣра кдла*, *пѣшѣре чѣраѣ* — *пѣшѣрѣме* (*ѡѣѣ*).

О облицима основних и редних бројева више је било речи у одељку о акценту.

ПРИЛОЗИ

312. О прилозима в. у поглављу о акценту.

II. КОНЈУГАЦИЈА

ИНФИНИТИВ

313. У вези са наставком -и у облику инфинитива можемо разликовати две групе примера:

а) Примери у којима се овај наставак чува: *рѣћи*; *брѣти*, *збрѣсати*; *ѣдѣнѣти*, *скѣнѣти*; *дѣти*; *зайдсмѣти*;

б) Примери инфинитивног облика без наставка -и: *ѣзвѣс*, *ѣстѣћ*, *ддѣвѣћ*, *ѣдѣћ*, *ѣрѣвѣс*; *звѣти*, *дѣрати*, *дрѣти*; *оснѣвати*, *скѣвати*; *вѣјѣнѣти*, *куѣти*, *ѣлѣћати*, *скѣдѣти*, *снѣмати*, *ѣкѣти*, *ѣдѣрати*; *ѣздѣвати*, *кѣрисѣти*, *дѣзнѣти*, *осѣшѣти*; *дрѣжати*.

И по броју примера се да закључити да се инфинитив без -и неупоредиво чешће појављује од облика са -и⁵⁶.

⁵⁶ Понекад се напоредо употребљавају краћи и дужи облици (Вуковић, ГПД 222; Пецо IX 159).

ИМПЕРАТИВ

323. У 2. лицу мн. императива наставак је *-ше*: *видише, чешљајше, задршише, дајше, ијше, узмше, ошћише, сеше, иецише*.

324. Нисам забележио ниједну потврду за императив у 1. лицу множине. Као његова замена јавља се конструкција *ај(ше) + да + 1. лице множине презента*: *ај(ше) да једемо, ај да с одмарамо, ајдемо* (= хајде да идемо).

325. У значењу *немој* употребљава се облик *нека*: *Нека, ба, иодиће шћо хеца*. Исти облик се употребљава кад се жели исказати блажа претња — „добро, добро”: *Нека ше, нека, заболће и шебе*.

326. Императив глагола *виш(и), лиш(и), ијш(и), сјајш(и), ишш(и)* и сл. као и императив глагола изведених од ових основа, гласи: *ви, више, ли, лише, иј, ијше, сј, сјше, шј, шјше* и сл.

327. Од глагола *брџајш, идиш, крџиш* и сл. 2. лице јд. императива гласи: *брџ, иџ, крџ* и сл.

328. Ако се заповест исказује блажим тоном, онда се употребљава партикула *-де*: *дајде, објезде, иридџеде*. При изрицању општрије заповести ова се партикула удвјаја, ставља на почетак реченице и изговара с акцентом: *Дедџ рџди шћо; Дедџ јџди иа за шћокџ!*

ПОТЕНЦИЈАЛ

329. За грађење овога глаголског начина употребљава се у говору Цапарди енклитика *би* за свз лица: *ја, иј, он (она, оно) би дошћо (дошла, дошло); ми, ви, они (оне, она) би дошли (дошле, дошла)*.

ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ ТРПНИ

330. Наставци *-ан* и *-ајш* у трпном придеву⁵⁹ подједнако се употребљавају у говору овог села:

брџан, даван, збрџсан, најшсан, ајерисџана, дџрџано, дрџано; доновано, скдџвано; вјенџана, куџан, илаџано, иџфешџано, иџџано, иџкаџано;

брајшо, давајша, звајш, дџрајшо, дрџшо, ирџзвајш, уџдавајша; доновајшо, скдџвајшо; дајш, куџајш, иџџајшо, иџкајшо, уџдарајшо; дрџајша.

331. Што се тиче односа наставака *-иј*: *-вен, -јен* овај говор нема одступања од књижевног језика: *оилџиен, убџден; заливџена; завџршено, уложџено*. Изузеци су примери *дџбџиј, -а, -о, ирџлиџа* (поред *иџролевџена*).

Примери са наставком *-јен*: *бјџена, уџбјен, иџијџен*.

⁵⁹ Пецо, IX 157—158; Дешић, Западнбосански 267—268.

332. Глаголи VII Белићеве врсте имају трпне придеве на *-ен*: *ожењен, урађена, иррдоужен, идоклољен* (и *идоклољен*). Одступање од књижевне норме забележио сам само једном: *Био сам недоженниј*.

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ ПРОШЛИ

333. Располажем само са две потврде:

а) *идијај* (*идија* и *идијае*) у означавању места: *Подијај његовој кући* = У правцу његове куће⁶⁰;

б) *рѣкавши* — у функцији глаголског прилога садашњег: *Ја њему рѣкавши* = Ја њему рекући.

Облик *биви* (и *бивши*) употребљава се у значењу „једино, само”, али испред њега у реченици редовно стоји супротни везник *не(о)*: *Не знам ишиа ћу неі бивши да одем*.

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ САДАШЊИ

334. Нешто више се употребљава него гл. прил. прошли, мада не много: *идворећи, држећи, ирајући, идући, радећ, рѣкући, ирѣћи*. Треба рећи да се овај прилог може чути само у одређеном синтаксичком и семантичком контексту. Реч је о глаголима којима се означава засићеност неком радњом. То су, свакако, свршени глаголи: *Пукоше ми леђа радећ; Уморио сам се идући*.

ПЛУСКВАМПЕРФЕКТА

335. Он се овде ретко употребљава: *Он је био идобјејо. Нисам ја био ирпе кућио; Онда смо бил доцил; Ја сам ову кућу наредіо био*. Видимо да се он први од рад. гл. придева гл. *бивши* и перфекта.

КАРАКТЕРИСТИЧНИ ОБЛИЦИ ИЗ ПРОМЕНЕ НЕКИХ ГЛАГОЛА

336. Глагол *ићи* и сложени глаголи: инф. *ићи* (*ић*, *ић*), през. *идем* — *идемо* — *иду*, имп. *иди* — *ишите*, р. прид. *ишѓ* — *ишла*, прил. сд. *идућ*;
— *доћ*, аор. *дођо* — *дође* — *дођосмо* (*дођошмо*), *дођоше*, р. прид. *дошѓ* — *дошла*, фут. *доћа*;

— *изић*, 3. л. јд. през. *изићје*, имп. *изићи* — *изићше*, р. прид. *изишѓ* — *изшила*;

— инф. *оиић*, 3. л. през. јд. *оде*, аор. 2. и 3. л. јд. *оде*, 3. л. мн. *одоше*, имп. *оиићи* — *оиићше*, р. прид. *ошѓ* (*оишѓ*), *ошла*, *ошло*;

⁶⁰ В. Симић, Обади 38.

— увек се говори *сићи*;

— паралелно се употребљавају облици *ућ* и *унић*: *ућѣ*, *унићѣ* — *ушла*, *унишла*.

337. Глаголи *крѣс*, *илѣс*, *ирѣс* и сл. гласе у инфинитиву тако, а њихови р. гл. прид. м. рода једине — *крѣо*, *илѣо*, *ирѣо* и сл.

338. Глаголи I врсте на *з* и *с* имају јотоване ове сугласнике у трп. придеву. Тако смо, аналогично према глаголима VII врсте (*ндсићи* — *ндшен*), добили облике са *ш* и *ж* тамо где нема фонетских услова за њихов настајак: *донѣшен*, *донѣшена*, *иѣрѣшена*, *идмужена*, *вѣженѣ*.

339. Глагол *дднѣи* има облике 2. и 3. л. јд. аор. *дднесе*, 3. л. аор. мн. *донѣсоше*, р. прид. *дднѣо* — *дднѣла* — *дднѣли*, трп. пр. *донѣшен* — *донѣшена* | *дднѣи* — *дднѣиша*.

340. Глаголи I врсте на сугласник *к* не мењају тај глас у 3. л. мн. презента: *вукѣ*, *идѣкѣ*, *сиѣкѣ*, *ишѣкѣ*.

341. Из промене гл. *узѣи(и)*: 1. лице јд. през. *узѣм*, аор. 1. лице јд. *узѣ*, 2. и 3. лице јд. *узѣ*, 3. лице мн. *узѣше*, р. прид. *узѣ* — *узѣла*, имп. *узѣ* — *узѣше*.

Глагол *идчѣи(и)* има презентске облике: *идчѣм*, *идчѣиш* ...

342. Глагол *клѣи*: през. *кунѣм*, р. прид. *клѣо* — *клѣла*, трп. пр. *клѣиша*; (од *заклѣи* 3. л. мн. *закунѣ* и *заклѣ*).

343. Глаголи I врсте који неке облике могу имати по III врсти:

а) Глагол *ѣс*, през. *ѣдѣм* — *ѣдѣиш* — *ѣдѣ* — *ѣдѣу* — *зѣсенѣ*, 2. и 3. лице аор. јд. *ѣде*, имп. *ѣди* — *ѣше*.

Од инфинитива *сићѣи* изведени су облици: р. прид. *сидѣо* — *сићѣли*. Завимљив је презент од *ирѣсѣс* — *ирѣсенѣ*, у значењу „зађе” (о Сунцу).

б) Глагол *иаси*: инф. *иѣс*, 3. лице јд. през. *иѣднѣ* и *иѣнѣ* (*сиѣнѣ*, *уиѣнѣ*), 2. и 3. лице јд. аор. *иѣде*, р. прид. *иѣо*.

в) Глагол *озѣбс*, р. прид. *озѣбла*, 2. и 3. лице јд. аор. *озѣбе*, 1. лице мн. *озѣбосмо*.

г) Глагол *идмоћ*, през. *идмоиѣм* — *идмоиѣиш* — *идмоиѣ* ... , 3. лице јд. аор. *идможе* (*Да бѣи идможе*).

д) Глагол *идиѣиш(и)* има облик 3. лица јд. аор. *идиѣиш* и *идиѣиде*, 3. л. мн. *идиѣише* и *идиѣидоше*.

ђ) Глагол *лѣи* (*лѣи*, *лѣи*) у 2. и 3. лицу јд. аор. има облике *лѣже*, през. *лѣиѣм* — *лѣиш*, р. прид. *лѣиѣ*.

344. Глаголи I врсте који могу имати промену и по VII врсти:

а) Глагол *сиѣси*: през. *сиѣсиѣм* — *сиѣсиѣмо* — *сиѣсиѣ*, аор. 2. и 3. лица јд. *сиѣсиѣ*, трп. прид. *сиѣшен*.

б) Инф. *жівити* / *жівѣти*, през. *жівѣм* — *жівѣти*, р. прид. *жівѣо* — *жівѣла* — *жівѣли* / *жівѣло* — *жівѣлѣ*, аор. 2. и 3. лица јд. *жівѣ*, 1. лице мн. *жівѣсмо*.

в) Инфинитив *ѣлѣвити*, р. прид. *ѣлѣвѣти*.

г) Инф. *врѣћ*, през. *врѣм* — *врѣмо* — *врѣу*, р. прид. *врѣ* — *врѣли*, аор. *оврѣсмо*, имп. *врѣти*. У 3. лицу мн. презента овога глагола чуо сам и облик *врѣ*.

д) Инф. *рѣс*, 3. лице јд. през. *рѣси*, р. прид. *рѣсио* (*иорѣсла*).

345. Глагол *рѣвати се*, 3. лице јд. през. *рѣв се*, 3. л. мн. *рѣв се*, р. прид. *рѣв се* — *рѣвали се*.

346. Глагол *ѣкѣти*, през. 3. лица јд. *ѣкѣ*, 3. лице мн. *ѣкѣју*, р. прид. *ѣкѣла* — *ѣкѣле*.

347. У употреби је глагол *сиѣти*, през. 3. лице јд. *сиѣ*, 3. лице мн. *сиѣју*, р. прид. *сиѣло*. Такође се употребљава и глагол *дѣти*, през. 3. л. јд. *дѣ*. Он је непрелазан, мада може бити сложен с предлогом *ио* и постати прелазан — *иодѣти*.

348. Глагол *брѣјати* има у 3. лицу јд. през. *брѣ*, р. прид. *брѣјо*.

349. Глаголи III врсте који могу имати облике по I врсти: *дѣнути* (*дѣћ*), *кѣснути*, *ѣвнути*, р. прид. *дѣо* — *кѣсла* — *ѣвела*, аор. *дѣже*, *дѣосмо*, *дѣоше*, — *ѣкѣсе* — *ѣкѣосмо*.

350. Глагол *мѣнути*, р. прид. *мѣно* — *мѣла* — *мѣло* (*мѣѣла*, *мѣѣло*) — *мѣли*, 3. лице аор. мн. *мѣнуше*.

351. Инф. *дѣти*, през. *дѣм*, р. прид. *дѣла*, трп. прид. *дѣти*, -а, -о | *дѣвен* — *дѣен*. Код несвршенога глагола обичнији је облик са сонантом *ј*: *дѣвати*, *дѣвају* | *дѣјати*, *дѣјају*.

352. Инфинитив *сѣкрѣти*, през. *сѣкрѣм* — *сѣкрѣш* — *сѣкрѣју*, р. прид. *сѣкрѣо* — *сѣкрѣла*, трп. прид. *сѣкрѣвен* — *сѣкрѣвѣна*.

353. Инф. *кѣвати*, 3. лице јд. през. *кѣје*, р. прид. *кѣо*.

354. Глагол *ѣввати* има у 3. лицу јд. през. *ѣвје*.

355. Инф. *кѣвати*, 3. лице јд. през. *кѣјује*, имп. *кѣти*, р. прид. *кѣвѣла* — *кѣвѣо*.

356. Инф. *оѣрѣвати*, 3. лице јд. през. *оѣрује*, 2. и 3. лице јд. аор. *оѣрѣва*, р. прид. *оѣрѣо* — *оѣрѣла*.

357. Инф. *жѣти*, през. *жѣнем* — *жѣнемо*, р. пр. *жѣо* — *жѣли*, имп. *жѣти*, трп. прид. *жѣвѣна* (од *ѣжѣти* — *ѣжѣна*).

358. Од глагола *дѣкѣти* р. прид. гласи *дѣкѣо*, *дѣкѣла*, *дѣкѣли*.

359. Глагол *шѣти*, 3. лице јд. през. *шѣлѣ*.

360. Глагол *jà(h)aī* / *jàšiī*, през. *jàšim* — *jàšiī* / *jàšēm* — *jàšē* (исп. и *sjāšē*). Свршени глагол има облике презента *ùzjaīm* / *ùzjaišēm* — *ùzjaīšiī* / *ùzjaišē*, р. прид. *ùzjāo* — *ùzала* / *ùzaišio* — *ùzaišила*.

361. Глагол *mirisaī* има р. прид. ж. р. *mirисала*.

362. Инф. *dāī*, през. *dām* — *dāмо*, три. придеџ *dāiī* — *dāīа* — *dāīо*. У презенту се напоредо чују и ликови *dāдем* — *dāдеи* — *dāде* — *dāдемо*, имп. *dāц*.

Од глагола *dāvaīi* 1. лице мн. през. гласи *dāјмо*.

363. Инф. *znāī*, през. *znām* — *znāи* — *znā* — *znājū* / *znāдем* — *znāдеш* — *znāде* — *znādū*, аор. 1. лице јд. *znāдо*, 2. и 3. лице јд. *znāде*, 3. лице мн. *znāдоше*; од глагола *ïoznāvaī* презент је *ïoznājēm* — *ïoznājēm* — *ïoznājū*.

364. Инф. *imāī*, презент *imām* — *imāи* — *imajū* (само сам једном забележио облик *imāде*), р. прид. *imō* — *имали*.

Инф. *ïraīi*, 3. лице јд. през. *ïrā*, 3. лице мн. през. *ïrajū*, гл. прил. сад. *ïrajūh̄*.

365. Инф. *čemšaīi*, 2. лице мн. през. *čemšāīi*, р. прид. *čemšō* — *čemšала* (*дчешљала*).

366. Инф. *čiīaīi*, през. *čiīām* — *čiīāмо* — *čiīāīi*, р. прид. *čiīō* — *čiīшала*.

367. Инфинитив *ilēdaīi*, 1. лице мн. през. *ilēdāмо*, р. прид. *ilēдала*, имп. *ilēдāj*.

368. Инф. *bjēšaīi*, през. 3. лице јд. *bjēšiī* / *bjēšiī*, р. прид. *bjēšō* — *bjēšала* / *bjēšала*, имп. *bjēšи* — *bjēšiīe* / *bjēšи* — *bjēšiīe*. Забележио сам и облик императива *bjēšāj*, као и лик *bjēšajū* у 3. лицу мн. презента.

369. Глагол *zčevaīi* у 3. лицу јд. презента има облик *zčevā*, *šeīaīi* у 3. лицу мн. — *šeīajū*, *šiīaīi* у 3. лицу јд. през. — *šiīā*, *dūvaīi* — *dūvā* (*ūvaīi* — *ūšiīe*), *kāīaīi* — *kāīlē* (инф. *kāīīi*).

370. Из промене гл. *razūmiī*: през. *razūmēm* — *razūmēи* (и *razūmēи*, често) / *razūmim* — *razūmiīи*, 3. лице мн. — *razūmiī*.

371. Из парадигме глагола *smjēīi* и *ūmjēīi*: през. *smjēm*, *ūmjēm*, *ūmиемо*, *ūmiījū* (нє смē, *ūmēm* — ретко), р. прид. *smjō*, *smjēло*, *smjēли*, *ūmио*, *ūmjēла*, аор. *smjēдо*, *smjē(до)ше*, *ūmjēдо*, *ūmjē(до)ше*.

372. Инф. *vīdiīi* и *vīšeīi*, аор. *vīšо*, *vīšе*, *vīšоше*, р. придеџ *vīдио*, *vīдла* / *vīшела*, *vīшело*.

373. Постоје инфинитивни облици *zčevaīi*, *zrēnūīi* и *zrēīi*, през. *zčevā*, *zrēнē*, *zrēнū*, *zrēи*, *zrējū*, р. прид. *zrēо*, *zrēла* (од *sāzreīi* — *sāzрио* и *sāzreo*).

5. Обдрж^ава^и: обдрж^ај^у
6. Обећ^ава^и: обећ^ај^е
7. Око^ива^и: ок^ои^ај^е
8. Повећ^ава^и: и^ов^ећ^ај^е
9. Покућ^ава^и: и^окућ^ај^ем
10. Придрж^ава^и: и^ридрж^ај^е
11. Раскућ^ава^и: раскућ^ај^е
12. Сиреч^ава^и: с^иреч^ив^ај^у, с^иреч^ив^али
13. Уздрж^ава^и: уздрж^ај^еи
14. Уздурис^ава^и: уздур^ии^ај^ем
15. Укрић^ава^и: ук^рић^ај^у
16. У^иамћ^ава^и: у^иа^мћ^ај^ем, у^иа^мћ^ав^о
17. Црк^ава^и: ц^рк^ај^е

387. Занимљиви су глаголи несвршенога глаголског вида изведени од свршених глагола: *би^во*, *им^ав^о*, *о^ћер^ив^о*, *си^аси^во*, *и^рокуш^ај^у* (= искушав^лју), *у^иа^мћ^ав^о*.

Са морфолошке стране занимљиви су и облици: *з^ара^итов^аи*, *шк^ола^и* се, *шк^ола^и* се, *у^иослова^и*, *и^ош^иивала* се.

408. Исти се однос исказује везом глагола *биши* (*esse*) + у + *иениши*: *Био у мѝ свѣкра зѣш*; *Било е у мѝ Милвоа*; *У Пеџра е било љѣш синѝва*; *Није у менѣ вѝди било ни вѝћкѣ, ка̀моли зѣра̀дѣ.*

409. За означавање чега што је „у власништву, поседу, на послу . . . и границама појма” употребљава се:

а) код + *иениши*: *Бѣ ћемо казан наћ?* — *Код Милѝша Зеленовѝа. Шиѝаб био код моѣ за̀вѣ. Код нѣ сам љребиѝвѝ. Па било е ѝ код нас шиѝа̀кѝ. Ђма људи! (= људи) код нас вѝди;*

б) у + *иениши*: *Био у најму у Турѝка̀. У нас шиѝ мѝже свѣ да љсиѝѣва̀. Ка̀кѝ е љ ни било на диѝби. У нас су ба̀це јѣдѝна̀ке. Ка̀ка е шиѝва̀ била љ нас. Ђво, љдѝам љ нас у сѣлу. Свиѝѣ, љвѣда дѝдѝ ѝѝс се ни чу̀вала љ нас. Ра̀дио сам ја љ ѝѣа.*

Примери показују да је, у овом значењу, нешто чешћа употреба везе у + *иениши*.

410. Врло често се употребљава уз неке глаголе објекат у облику генитива:

Чу̀ва̀ј љдсла. Ен виши оноѝа Ђѝрѝѝѣ. За̀воѣ свѝѣ кодмиѝа̀ нѣкиѣ. Мѝѝи шиѝа̀ш људи.

411. У служби означавања времена бележио сам, од неких именица, акузатив без предлога:

Онѝ су да̀н сѝловѝли . . . ону̀ Цвиѝју. Дрѝѝѝ, ѝрѣћу вѣчеру дѝду и дѝвѣду. Дѝѣ ѝѣк дрѝѝѝ вѣчѣ. Нас љрѝѣ љо љѣдѣсѝѝ свѝкѝу вѣчѣ са̀сиѝанѣ се⁶¹.

412. Именица *сѝра̀на*, уколико има уза себе одредбу (*једна*, *друѝа*, *десна*, *лева*), обичнија је у конструкцијама у облику акузатива:

С јѣдну сѝра̀н. З дрѝѝѝ сѝра̀ну. З дѣснѝ сѝра̀нѝ. С љѣвѝ сѝра̀ну.

413. Прилог *близу* иде с генитивом: *Ку̀ћа му је близу љѝѝа.*

414. Често се место посесивнога генитива без предлога употребљава инструментал: *Ђуди сла̀би бил са ку̀ѝѝѝрѝм. Сла̀би бил са ѝмѝвѝѝѝем сѝа̀ѝѝа.*

415. Понекад се за означавање времена употребљава генитив без предлога: *То е Вѣлкѣ ѣѝѝѣ. Видѝк био ѝѝѝрскѝѝ ѝа̀ѝѝа . . . с ку̀ћѝм онѝди. То е било ѝѝѝрскѝѝ ѝа̀ѝѝа. За бѝѝѝѣ Јуѝослѝѝѝѣ. Ја, ѝѣ е бѣѝѝѝѝ ѝѝѝрскѝѝ ѝа̀ѝѝа.*

416. Акузатив уместо локатива, као синтаксички синоним у обележавању неких падежних односа:

Дѝѣ му љ мозѝу нѣѝѝѝѝ. То се није носило у дѝѝѝѝѝ ѝа̀ѝѝѝ. Сѝа̀ѝѝ је вѣѝ љ ноѣ фѝѝѝѝ.

⁶¹ Исп. М. Ивић, Из проблематике падежних временских конструкција, ЈФ ХХI, св. 1–4, стр. 185–196.

шидрей. Зайјевā онā Мара ш^м сē удавала. Пеци онē йрāсце ш^{ио} сē дднцѣло. Дѣкшору ја нē знāм да сē лāко йшло. Ожѣнцо сē е из Биѣрада. Ние б^{ио} кѣи к^нћē ка сē зāрайило. Свѣ се е с^ийло д^иѣ.

Ни у једном од наведених примера немамо потпуну везу *се + је*, зато што је сонант *ј* редукован а вјкал *е* у *се* постаје дуг. Да је управо у питању дистрибуција коју сам навео, можемо видети и из примера у којима је, у сантхију, после губљења сонанта *ј* у енклитици *је*, финални вокал претходне речи углавном дуг: *И йриѣ е бāрјāкā било. Знадем кākѣ е б^ило. Освоилā е сила. Ал билā е и ш^иридесѣшā (јодина) илāдна. Цāбā е. Мѣмак дā е ш^ибѣ у свайгове. Тāмѣ е ж^ивио.*

432. Везу *је + се* имамо само у примеру: *Тāмо е ж^ивио и дндā кад ^е се зāрайило.*

433. Енклитика *се* понекад је, и у другим случајевима, померена удесно:

Нас йриѣ йо йедесѣш свāкѣ вѣчē сāsшанē се. Сāsшанēмо м^и се. Нā йлоски свѣжсē се мāрамē нѣкē. Нисам знāо се одмѣриѣ. Па ми в^рш^ио^лāv увайш^и се у илāви. Сāд се нāвадло, сāд нāучило се. Сāд како е зāрайило се. Т^и си рѣдио се у дѣбрѣм фāк^иш^у. Кад в^рāш^или се вѣд. И ако нѣће се м^ириш^и. Мѣремо м^и се и йом^ириш^и. Онај јāsш^ук да мѣре се в^рāш^иш^и. П^уцā ш^иб се, весел^и ш^иб се, й^ижѣвā ш^иб се.

434. И у размештају других енклитика има одступања од књижевног језика:

Осандесѣш сам йдс^иш^иб нѣс^иособан. Кākо сѣме е бѣлѣ. Ош^иац је б^ио ми ж^ив до чѣш^ерес йрѣћē. Ош^у се вѣчē изнесē. Пѣ йѣш^и комадā у свакѣ йрѣд^у йдѣ клинā. Њѣјова су с^иш^арѣ^иа с^ирѣл^али. Гѣри су б^рда иа окѣла. Тѣ шѣби је дѣкāзāно. Мѣрам је да йлāш^иш^и.

435. Одступања од књижевног језика има и у реду речи уопште:

Јā сам бāш с^идио с јѣдн^им из Брāш^унцā шѣфѣром. Л^убо д^иш^иш^иб с кѣл^ама дѣв^укѣ и жѣнама. Аш^ѣр^ић^а Мāрка ш^ѣр йѣко^нѣя. По двāс й йѣш^и л^уд^и мѣм жѣду дѣлазē и д^уц^у. Они с йриѣ на јѣну йд^ну, нā двѣ, йровѣл нас. Сāм шѣб шāш^а да ш^ивѣй д^ир^ичā. Ј^учē он д^иш^иб уш^ир^у.

ЛЕКСИКА

МИКРОТОПОНИМИЈА И ХИДРОНИМИЈА

436. Цапарде су мало село па не можемо очекивати ни дуг списак назива места и вода, као ни разноврсност ни богатство тих назива. Навешћемо имена свих њива, воћњака, шума и извора који припадају овоме селу.

Аделовача (њива), *Асиновача* (њива), *Бајџр* (брдо са равном површи на врху), *Баре* (њиве), *Ба(в)уковина* (њиве), *Бјелине* (њиве), *Бдишковине* (њиве), *Васићи* (комплекс њива и башта), *Вџља глава* (планинска коса изван подручја Цапарди), *Вийњийи* (пашњак), *Видакуша* (њива), *Водица* (извор), *Врајулин ан* (ливада), *Гај* (шума), *Грабџк* (њива, крчевина — пре је ту била грабова шума), *Драјино врело* (извор), *Дреновац* (поток), *Дреновић* (комплекс под шумом), *Дреновци* (њиве), *Жесије* (њиве — добиле назив по жестовини која расте око њих), *Јајћња | Јдјћња ирбље* (њиве — по *Јдјћњима*, власницима), *Јанковача* (две њиве), *Језеро*, *Језера* (њиве и извори), *Јдишк* (њива), *Јдишковина* (њива), *Калем* (ливезде), *Касайница* (њиве и куће), *Кдлибе* (пашњак, запуштен), *Койин дб* (њива), *Криваја* (река), *Криваје* (њиве), *Крушици* (пашњак, запуштен, некада су по њему расле дивље крушке), *Крчевина* (башта, извор), *Крчевине* (њиве), *Кула* (њива; некада је ту, по предању, била кула — сада се то може претпоставити по остацима камења које је било уграђено, и по изгледу самога места на коме је била), *Кулића врајнице* (извор), *Кућурине* (њива), *Лука* (шума и њива крај воде), *Лучице* (њиве), *Љесковица* (њиве, река и кућа, — назив је добила по дивљој ласци која овде расте), *Марково брдо* (шума), *Међушесије* (њива између две цесте), *Милановина* (њиве), *Моваче* (њиве), *Мушиафићка* (њиве, чечаре и извор), *Њиве* (њиве, оранице и ливаде), *Њиверица* (њива), *Њивица* (њива), *Њивице* (њиве), *Окука* (њива названа

по кривини цесте крај које се налази), *Оїрађеница* (њиве, извор), *Орлић* (њиве, шума), *Осџе* (њива), *Пёркановина* (њива), *Пддѣр* (њива), *По(д)шѣсша* (њива испод пута), *Поїкула*, *Поїкуле* (њива), *Подїкућница* (њива), *Рѣишише* (њива), *Рисѣаново Брдо* (куће, баште), *Сѣлишише* (њиве), *Смрѣке* (суседно село), *Смрѣковѣ кѣса* (шума), *Сїѣрѣ куће* (њива), *Сїѣдановина* (њива), *Сїѣрана* (њива), *Сїудѣнац* (извор, — постоје на подручју овога села два *Сїудѣнца*), *Сїудѣнѣ врѣло* (извор), *Сѣвѣ кѣса* (њива), *Сѣвѣи* (две њиве), *Тѣрзовина* — и *Тѣрзовина*, *Тѣрзовине* — и *Тѣрзовине* (шуме и њиве, брањевина, добиле су назив по аги *Тѣрзи* који их је некада поседовао), *Тѣфѣричи* (њиве), *Тѣчак* (извор), *Трновача* (њива), *Тѣк*, *Тѣкови* (њиве), *Тѣиеншише* (извор, — овде је некада стављан џетен да се кисели у мочилу), *Црѣвѣнке* (баште, њиве, куће), *Црѣнѣ врѣ* — и *Црѣнѣ врѣ* (шума), *Чанѣкчије* (суседно село, назив је добило по Каравласима који су овде становали и правили чанке), *Шѣроваче* (њива, извор и поток, — православни их чешће зову *Крушици*), *Шїишино брдо* (њиве, куће).

АНТРОПОНИМИЈА

437. Навѣдим имена која данас постоје у Цапардама или су пре постојала.

438. МУШКА ЛИЧНА ИМЕНА

Анђѣлко, *Бѣжсо*, *Бѣко*, *Бѣро*, *Бѣшко*, *Брѣнислав* (*Бѣјо*), *Брѣнко*, *Вѣјо*, *Вѣсо*, *Вѣљко*, *Вѣсѣлко*, *Вѣселин*, *Влѣдимїр*, *Влѣдо*, *Влѣсїимїр*, *Вѣдин*, *Вукашин*, *Гѣвро*, *Гѣјко*, *Гѣран* (само код млађих), *Дѣмјан*, *Дѣмљан*, *Дѣнко*, *Дѣсимїр*, *Димїирија*, *Димшо*, *Дрѣѣан* (код млађих), *Дрѣишиа*, *Дрѣѣо*, *Дрѣѣољѣб*, *Бѣкан*, *Бѣко*, *Бѣрђија*, *Бѣрђо*, *Бѣурко*, *Жѣрко*, *Жѣвко*, *Зѣрија* (*Зѣрко*), *Зѣрѣвко*, *Зѣлен*, *Злѣѣан*, *Зѣран* (код млађих), *Јѣвко*, *Јѣвѣн*, *Јѣрко*, *Јѣво*, *Јѣрош*, *Кѣјо*, *Кѣмнен* (*Кѣмљен*, *Кѣмрен*), *Кѣсїа*, *Лѣзѣр*, *Лѣзо*, *Лѣка*, *Лѣубисав*, *Лѣубишиа*, *Лѣубо*, *Мѣрко*, *Мѣкаило*, *Мѣлѣдин*, *Мѣлан*, *Мѣлѣнко*, *Мѣливоје*, *Мѣлорѣд*, *Мѣлош*, *Мѣрко*, *Мѣишар*, *Млѣден*, *Нѣдјѣљко*, *Нѣђѣљко*, *Нѣђо*, *Нѣнѣд*, *Нѣкола*, *Нѣмања*, *Осїѣоја*, *Пѣвѣле*, *Пѣнїѣо*, *Пѣро* (*Пѣрјѣн*), *Пѣшар*, *Пѣшѣко*, *Прѣдрѣѣи*, *Рѣдѣнко*, *Рѣдивоје*, *Рѣдислав*, *Рѣдишиа*, *Рѣдо*, *Рѣјко*, *Рѣјо*, *Рѣнко*, *Рѣсїан*, *Рѣсїѣо*, *Сѣѣва*, *Сѣво*, *Сѣша* (код млађих), *Сѣѣшѣозѣр*, *Сѣкима*, *Сѣмо*, *Слѣвко*, *Сѣѣсоје*, *Срѣшѣко*, *Срѣшѣко*, *Сѣдѣнко*, *Сѣѣвѣн*, *Сѣѣнїимїр*, *Сѣѣво*, *Сѣѣѣѣо*, *Танѣсија*, *Тимѣишѣја*, *Тѣ(х)омїр*, *Тѣдѣор*, *Тѣѣшѣко*, *Урош*, *Цѣѣјѣн*, *Цѣѣѣшѣин*, *Цѣѣѣка*, *Цѣѣѣшѣко*, *Чѣдо*, *Шїѣро*.

443. ТОПОНИМИ, ЕТНИЦИ И КТЕТИЦИ ИЗВЕДЕНИ ОД ЊИХ			
Топоним	Етник м. р.	Етник ж. р.	Ктетик
Ајвази	Ајвиз, -ан(ц)и	Ајваска	ајваскѝ
Београд	Београђанин	Београђанка	београдскѝ
Бидљина	Бидљинац	Бидљинка	бидљинскѝ
Братунац	Братунчанин	Братунчанка	братуначкѝ
Бџрогово	Бџроговац	Бџрог љвка	бџроговскѝ
Брезѝк	Брезичанин	Брезѝчка	брѝзѝчкѝ
Булатовци	Булатовчанин	Булатовка	булатовачкѝ
Вилчевићи	Вилчевљанин	Вилчевка	вилчевскѝ
Власеница	Власеничанин	Власничка	власничкѝ
Глџди	Глџбанин	Глџбанка	глџбанскѝ
Гојчин	Гојчинац	Гојчинка	гојчинскѝ
Гуштери	Гуштерљанин	Гуштерка	гуштерскѝ
Дрињача	Дрињачанин	Дрињачка	дрињачкѝ
Дивич	Дивичанин / Дивичанац	Дивичанка	дивичанскѝ
Звџрњѝк	Звџрњичанин	Звџрњичанка / Звџрњѝчка	звџрњѝчкѝ
Зелѝна	Зелѝнац	Зелѝнка	зелѝнскѝ!
Јасиковице	Јасиковац	Јасѝковка	јасиковскѝ
Калѝсија	Калѝсијанац	Калѝсијанка	калѝсинскѝ
Кџсовача	Кџсовачанин	Кџсовачка	кџсовачкѝ
Крижевићи	Крижевљанин	Крижевка	крижевачкѝ
Кџлина	Кџлинац	Кџлинка	кџлинскѝ
Кџсоње	Кџсоњац	Кџсо љка	кџсоњскѝ
Љѝпшањ	Љѝпшанин	Љѝпшанка	љѝпшанскѝ
Мајевица	Мајевчанин / Мајавчанин	Мајевичка / Мајавичка	мајевичкѝ / мајавичкѝ
Матковац	Матковљанин	Матковљанка	матковскѝ
Ма(н)ала	Ма(н)алац	Ма(н)алка	малскѝ
Ора(х)овац	Оравчанин	Оравачка	оравачкѝ
Осмѝци	Осмѝчанин	Осмѝчка	осмѝчкѝ
Оцаци	Оцачанин	Оцачка	оцачкѝ
Папраћа	Папраћанк	Папраћка	папраћскѝ
Рашево	Рашевац	Рашевка	рашевскѝ
Сајтовић	Сајтовљанин	Сајтовка	сајтовскѝ
Сапна	Сапњанк	Сапањка	сапањскѝ
Снагово	Снаговац	Снаговка	снаговскѝ
Тадѝћи	Тадѝћанин	Тадѝћка	тадѝћскѝ

Топоним	Етник м. р.	Етник ж. р.	Ктетик
Типча	Типчанин	Типчанка	типчанскѣ
Тузла	Тузлак	Тузланка	тузланскѣ
Туковић	Туковљанин	Туковљанка	туковскѣ
Цапарде (и Цапарди)	Цапардѣн	Цапардѣнка / Цапардуша	цапарскѣ
Цикоте	Цикоћанин	Цикотка	цикотскѣ
Чанакчије	Чанакчија	Чанакчијанка	чанакчинскѣ
Шабац	Шапчан	Шапчанка	шабачкѣ
Шарци	Шарљанин	Шарљанка	шарљанскѣ
Шер	Шерљанин	Шерка	шерскѣ

444. Без обзира на то што је становништво Цапарди релативно скоро досељено у овј крај, оно има добро развијену лексику. Иначе је познато да становништво које дуже време живи на једном подручју по правилу има врло богату лексику. А чим се група људи одвоји од аутохтоне масе — лексика пре осиромашује него што се богати.

РЕЧНИК

ТУРЦИЗМИ

445. И овзј говор, као и остали босански говори, има у својој лексичи велики број речи узетих из турског језика. У овом одељку ћемо навести само неке турцизме који су занимљиви по облику или по значењу.

ајнак м *веселе, иџранка.*

ајначит(и), -џм несвр. *биџи на ајнаку, веселиџи се.*

аџ м *шиџала.*

аџкосом узвик *браво, аџерим.*

бајџалук м *обојено џлеџиво.*

бџстанка ж *лубениџа.*

гџни прил. *имаџи неџеџа досџа, у изобиљу.*

дџбет(осом) прил. *нарочџиџо, џоџоџово.*

дџаџа м *уџак, маџчин браџи.*

дџалга ж *сунџани зраџи; дуџа.* — *Ўдарџ ме дџалга џз неба.*

дџеџиз м (*неодређеноџ значења, каџе се само за леџину док је зелена и набуџала*). — *Рџдло ко дџеџиз.*

дџвџик м *доџи издужени део џреслице.*

дџџме (обично у мн. — дџџмаџд) *џредиџа на куџи брвнари коџа џовезује и учврџћује џлавне џреде.*

дџкатит(и), -џм несвр. *хвалиџи некоџа, џесџо џа наџовараџуџи да неџиџо учини.*

доџкџндисат(и), -иџџем свр. *нанеџи шџџеџу, наудџиџи; доџи џлаве.*

џџама ж *мноџиџво џуди, обично на свадби, ваџару, веселу.*

џвтеџача ж *кџиџа коџа џада недељу дана.*

чампара ж ланчић на коњској узди који ојасује доњу вилицу и не да да уда сјадне.

чатап м човек на своју руку, неозбиљан, немиран.

чѐмбер м марама.

чѹрум м врлейно, сѣрменићо, нейроходно, бесѣућно мѣсто.

чада ж цесѣа, друм; изр. **убити чаду** — ѿћи, ухваћити ѿућ.

ча̑м м сѣакло.

ча̑мбас м сналажљив, вешт човек.

шѐрбе с слајки најшћак добијен џеђетем воћа.

446. ДРУГЕ МАЊЕ ПОЗНАТЕ РЕЧИ

а̑вџѐст ж свесѣ, ѿрисебносѣ.

авџѐстит(и) се, авџѐстѣм се свр. доћи себи, освесѣити се.

а̑деш м имењак.

ара̑н, -рна, -рно који је лејо̑ излѣда, одрасѣао, развијен.

ба̑нат м хибридни банајски кукуруз.

бѣ̑вш(и) прил. непром. једино, само (увек у конструкцији са везником него: нег бѣ̑вши . . .).

бла̑г да̑н м ѿразник.

бѣ̑зљѣбица (брѣжљѣбица) м и ж она̑ који не једе хлеб. — Бѣ̑о нѣкакав ага брѣжљѣбица.

брѣ̑ма ж дрвена ѿсуда за воду.

бр̑зѣ̑ глас м

бр̑зоглас м } *шелеѣрам, дејѣма.* — Да бѣ̑г да̑, чѹла за те бр̑зѣ̑ глас! —
Стѣ̑же бр̑зоглас.

бр̑зд(х)од м врѣ̑а кукуруза који рано сазре.

бѹ̑бит(и), -ѣ̑м свр. доћи изненада, банући.

варѣ̑бат(и), -а̑м несвр. вребайѣи, ловићи.

вѣ̑рга ж бесѣослѣца; неозбиљан човек, шарлајан.

вѣ̑ргат(и), -а̑м насвр. шѣ̑шко живѣѣи, јѣ̑два сасѣ̑ављајући кра̑ј с кра̑јем.

вјѣ̑ран бѣ̑г(и) несвр. (само у императиву) веровајѣи. — Вјѣ̑ран бѹ̑ди, свѣ̑ е ѣ̑стина.

влад̑ат(и) се, влад̑а̑м се несвр. имајѣи одређену цѣ̑ну (обично у трговини). — Данас се куруз влад̑а̑ тринѣ̑с дѣ̑нара̑.

вбјат(и) се, вбјт̄ам се несвр. одујовлачѝти, нећкаѝти се, нуѝкаѝти се.
волѡвотка ж крдо волова које иде за кравом која води; љужва, ред, налоја.

врѝчага ж љунула, љужва.

врталац, -лица м ковѝтлац, вир.

врѝшка ж врх дрвѝа, клица.

вўцалица ж (и м) онај који скиѝа, скиѝница, љоѝуч.

вѝтѡ (мн. витлови) м камара леѝо сложенѝх дасака или леѝава.

гадан, -дна, -дно ѝадлив, осейљив на ѝрљавѝиѝну.

газдѝлук м боѝаѝсѝво.

галѝз, гализан м деран, манѝуѝ (каже се за дечакѡ).

гибѝра ж следовѝље.

главчина ж део колскоѝ шѡчка и воденичноѝа кола.

глацнут(и) се, -нѝм се свр. љоѝравѝѝти се, живнуѝти.

глува ж пејор. жена која слабо чује.

глувара ж велика секира.

глуво м пејор. човек који слабо чује.

гдѝѝен (обично у мн.) ж цеваница.

голубат(и) се, -ам се несвр. љосѝсѝсѝти облачан, насблачивѝти се.

горачит(и), гѡрачѝм несвр. биѝти мало ѝорак.

госпѡдлук м ѝосѝѡдско ѝонашање; ѝосѝѡдсѝво.

грѝа ж ѝѝква за воду са већим ѝрлом.

грушкат(и), -ам несвр. ѝѝрѝти рубље о даску ѝѝри ѝрању.

гўда ж хип. ѝазив ѝрасѝта (сд мила).

гўшавац, -авца м ѝас сузавац.

двѡзупка ж овца од две ѝодине, двѝска.

дѝкелаш м круѝан дечак, дечачина.

добрѝе с добро, боѝаѝсѝво.

доказат(и), дѡкѝжѝм свр. ѝроказѝти, ѝѝријавѝѝти, ѝѝужѝѝти.

дѡклимат(и), ам свр. доћи климајући се, љулајући се.

дѡњаќ, -аќа м доњи обруч у каце, бурѝа и сл.

дѡчекан, -кна, -кно који леѝо дочекује, ѝсѝѡљубив.

драњат(и) се, -ам се несвр. јакѡ се чеѝаѝти, дрѝѝѝти се.

дрѝча ж јаблањ.

дрѝарит(и) се, дрѝарѝм се несвр. снабдеваѝти се дрѝима за ѡѝрев.

дрўм м ѝуѝ, облѝо шири и уређенији.

дўрунга ж дужѝи ѝѝѝаѝ, моѝќа.

зимина ж свиња која се у јесен закоље за зимницу.

зимњача ж врста јабуке.

здобовница ж њорба у којој се држи зуб за коња, зобница.

зўка ж врста друшћивене лїре.

избáдат(и) се, избáдãм се несвр. *испичајти се, ирсити се.*

избир(к)ат(и) се, -ãм се свр. *обучити се у нечему.*

избўкат(и), избўчẽм свр. *букањем расшубити нешто (обично село).*

изндẽт(и) се, -сẽм се свр. *иресити носити јаја (о живини).*

износак, -ска м *последње јаје које кокош снесе у једној јодињи.*

јãдит(и), -йм несвр. *мучити се*

јãка ж *ојрица, крајна.*

јãпага ж *место заклоњено од сунца.*

јãпадан, -дна, -дно који је већином у хладу, необасјан (о земљишту).

јãсат(и), јãсам несвр. *скићати, бесипосличити.*

јãторан, -рна, -рно (обично у компаративу): *јак, снажан, сисобан.*

јẽдан по јẽдан изр. *по избору, одабран.*

једнлук м } усамљеност; домаћинство са малим бројем чланова.
јединство с }

јóможа ж *млеко од краве која се њек ошела.*

кажипўт м *кажиирси.*

калемњача ж (о) *калемљена воћка, калем.*

капоња м *жандарм, њолицајац.*

карлїзат(и), -ãм несвр. *често ићи кејде, ирчкараити.*

качãват(и), качãвãм несвр. *одлазити.*

кезам м *вейрић, крмчић.*

кйбловãње с гл. им. *од кибловãити.*

кйбловат(и), -ẽм несвр. (у затворском жаргсн): *по казни сїајати крај кибле.*

кйљат(и), -ãм несвр. *нејвеситано ићи, иролазити (о народу и води).*

клãденка ж *врећа од косиреи.*

клãсат(и), -ãм несвр. *имати лоше искуство с неким или нечим, лоше. иролазити. — Клãсõ сам јã ш њиме, знам га добро, не дõ ти бгг.*

клãсура ж *кукурузовина.*

клија ж *краће дрво којим се обично млати воће бацањем на сїабло, ишарица.*

кликура ж *брдовито и нејлодно земљиште.*

ковѣлат(и) се, -ам се несвр. *љуљати се при ходу, клаиити се*. — **На-**
пио се па се ковѣла̄.

колбнија ж *земљани лонац*.

крвпоћа ж *иунокрвности, снага, здравље*.

крѣза ж *клиј кукуруза са ѿроређеним зрнима*.

крѣса ж *ѿалидрвце, шибница*.

крѣлат(и), -ам несвр. *лейти*.

крмат(и), крмѣм несвр. *иладаи иоѿреко на некоја*.

крмѣчат(и) се, -ам се несвр. *иѿрати крмаче*.

крпѣљуша ж *део јарма*.

крѣчалит(и), -им несвр. *држати за крчало и уѿрављати илуом при орају*.

крчало с *део на ѿредњем крају илуја којим уѿравља ионич волова*.

куљват(и), -ам несвр. *моѿати, ѿужвати, савијати*.

куружња̄к м *стио кукурузовине*.

кућа ж *јамница која се искоја када се иѿра крмаче, бана*.

кућат(и) се, кућѣм се несвр. *иѿрати се орасима стиављеним у иомилуи која се зове кућа*.

лѣпећур м *нешто што је одваљено, иоцејано ѿа виси, клаи се*.

лига (обично у мн.) ж *ѿалие у коњских кола*.

лѣп на кући изр. *добар домаћин, иосиољубив*.

лѣс (љѣсови, ѣсѣвѣ) м *заѿрежна кола*. — Дѣгерали пѣ-шес ѣсѣвѣ.

лице с (само у изразу **лице зѣмљѣ, лице ѿѿвѣ**): *део*.

лѣман, -мна, -мно *уморан, ѿром, ѿежак*.

лѣбат(и), лѣбѣм несвр. *мноо иѿи алкохол*.

лѣтина ж *лој; мирис бравѣтине*. — **Ўдара нѣм лѣтинѣм**.

лѣтор м *нерадник, ленчина*.

лѣљнут(и), -нѣм свр. *ѿреснути, бубнути*.

лѣубит(и) јѣгѣ несвр. изр. *ѿрихвѣтати, волеи јѣгѣ, доѿи иа (о овци)*.

лѣуѣац, ген. јд. лѣуѣа м *врѣа ѿврѣоја камена*.

мѣксим м *највише, максимум*.

мѣлица ж у *малом броју, мањеи обима*.

мѣњкат(и), -ѣм свр. *несѣати, уѿнѣти*.

мѣтеринство с *оно што се наследи од мајке*.

мѣторѣштиња ж *стиара особа*.

мѣчка ж *ѿрорез на руди заѿрежних кола кроз који се стиавља заѿорањ*.

мѣшѣкат(и), -ѣм несвр. *лајано махѣти*.

медѣњак, -њка м *клий кукуруза са зрнима боје меда.*

мѣкињаџ м *онај који једе мекинѣ, слаб, нејак човек.*

мјезинац, -инца м *мали љрсѣ.*

мјесто (само у изразу: **звѣти у мјесто**) с *чин у свѣтовима.*

мјѣштеничкѣ прил. *тачно месѣо, љрецизно.*

млогѣта ж *мношѣво, маса.*

мљѣкнут(и), -нѣм свр. *љреснуѣи некоѣа или нешѣо о земљу.*

мѣбат(и) се, мѣбѣм се несвр. *ићи на мобу.*

мождѣниѣ, -ѣка м *део ѣочка на зайрежним колима.*

мрљат(и), -ѣм несвр. *љробираѣи у јелу.*

мрљив, -а, -о *љробирљив.*

мртворѣзан, -зна, -зно *који слабо реже или сече, ѣуѣ.*

нѣзимац, -мца м *вѣѣр од ѣодину дана.*

нѣлајат(и), -јѣм свр. *залајѣи на некоѣа.*

нѣлога ж *маса народа, ѣужсва (обично у ѣрѣдвниѣи).*

наобрѣчат(и), -чѣм свр. *сѣавѣи обрѣчеве на каѣу, бурѣ и сл.*

напуљѣзгат(и) се, -ѣм се свр. *доћи у великом броју, скуѣиѣи се.*

парѣѣцат(и), парѣѣцѣм несвр. *сѣављѣи урок (обично на сѣоку).*

насѣѣцат(и), насѣѣцѣм несвр. в. *нарѣѣцаѣи(и).*

наслон м *ѣомѣћна зѣрада која је наслоњена на неку друѣу зѣраду.*

научан, -чна, -чно *који је нешѣо научно, вѣшѣи, умѣшан у неком ѣослу.*

нѣчекат(и), -ѣм свр. *сѣѣкаѣи, ѣриѣкаѣи.*

нерѣшѣе с *мали нерѣсѣи, вѣѣриѣи.*

нѣћниѣ, -ѣка м *вѣѣр који дува ноћу.*

обајѣњѣат(и), обајѣњѣѣм несвр. *жѣѣи около.*

ѣбит(и) се, ѣбиѣм се свр. *љрѣвалиѣи ѣѣраду или свињаѣ (о свињама).*

ѣброка ж *ивиѣа, руб, ѣѣрѣаз.*

огѣразит(и), -ѣм свр. *омрзнуѣи.*

огрѣнѣит(и) се, огрѣнѣѣм се свр. *сѣавѣи се од рѣоа (о воћу).*

ѣдалиѣа ж *дрѣвена најѣрава за деѣе да учи ходѣи.*

ѣдбрѣнат(и), ѣдбрѣнѣм свр. *расѣавѣи, расклоѣиѣи кућу брѣнарѣ.*

ѣдвѣзат(и), ѣдвѣзѣм свр. *задрѣжѣи се, ѣрѣвѣсѣи дујѣе вѣреме у не-
чѣму, обично у ѣићу, јелу и рѣзѣовору.*

ѣдговѣрат(и) се, ѣдговѣрѣм се несвр. *сналазѣи се.*

ѣдјѣзит(и), ѣдјѣзѣм свр. *широм ѣѣворѣиѣи вѣѣѣа, ѣрѣзѣре и сл,*

ѣдлога ж *оно шѣо служѣи за ѣдлаѣање вѣѣѣре, обично суѣе иѣѣрѣѣѣе,
ѣранѣѣѣе и сл.*

одрапит(и), одрапим свр. одужити, ошлайити; издржати зајворску казну.

одрндат(и), одрндам свр. ошћи дрндајући, ђаламећи.

ò(д)сўтан, -тна, -тно који је са сїране, из далека.

одўстат(и), одустам свр. најустити, оставити некога.

òискат(и), -ам несвр. шераити волове вичући оис.

òић, -ића м осовине и шошлице у зајрежних кола.

околишница (обично у мн.) ж шолукружна даска око воденичнога камена која не да брашну да исїада.

окласат(и), окласам свр. лоше се шровесити, надрљати. — Бòгами сам òкласò с кшòм (тј. добро покисао).

òкругача ж шавна шреда која се сшавља шреко зида.

òлошар -ара м шрошлица, нерадник, луйеж, шробисеити.

òлвина ж комушина.

òлвишак м мањи кошар за олвину исшлеиен од шрућа.

òмлашак, -шка м младшца, лешорасити.

опшлат(и), опшлям свр. шокуити све, (од)узети од некога све.

опшукват(и), опшуквем несвр. бити шладан и чекаити јело шлуцкајући шовремено.

òсмица ж вршца кукуруза брзохода од осам редова.

òсуда ж судбина.

òтмит, -а, -о сшасжлив, ошресити.

отрешен, -ена, -ено в. ошмити.

ошмавнт(и), ошмавним свр. умањити.

палишак, -чка м клиш, шшайић.

пашучак, -чка м мања шоври шлодне земље крај воде, лучица.

пашприца ж швоздени део који сшја коло и шорњи камен воденице шшочаре.

пашрмак, -ака м даска којом се заквива брвнара.

паштарица ж краће дрво којим се млаити воће бацањем на сшабло.

пашчишак м део шживинарника намењен за шшике.

пашнга м назив за шшанској сшарешину.

пашнина ж велики камен, сшена, каменчина.

пашшар м млади кукуруз за шечење, шечењак.

пашштуља ж шшоларска и качарска ашшика.

пашшета ж ошлешена сшаклена шсуда.

пашш ж већа земшшина шовришина у бруду.

пашшцит(и), -шм свр. шресшити ушражшавати неки обичај, зашосшавити.

пашшит(и), пашшитам свр. слабо родити, издати (о лешини).

- повѝлит(и)**, -ѝм свр. *наљуѝиѝи се, расрдиѝи се.*
- повѝдит(и)**, повѝдѝм несвр. *ѝоново водѝиѝи (о крави).*
- повозница** ж *део заѝрежних кола.*
- поврѝтит(и)** се, поврѝтѝм се свр. *добѝиѝи влаѝу, овлажѝиѝи.*
- подѝсјат(и)**, подѝсјѝм свр. *зацрвенеѝи се од крви исѝод коже.*
- пѝдручит**, -а, -о *добар, нараван.*
- подѝврѝѝет(и)**, подѝврѝѝем свр. *наѝреѝнуѝи снаѝу, навалиѝи, зайеѝи.*
- пѝјмит(и)**, пѝјмѝм свр. *изазваѝи неѝиѝо, ѝроузроковаѝи.*
- покуѝит(и)**, покуѝѝм свр. *даѝи, додаѝи, ѝридаѝи.*
- пѝлача** ж *ѝоловина (обично даске, колаѝа и сл.).*
- по(д)млаѝѝиват(и) се**, по(д)млаѝѝујем се несвр. *разведраваѝи се.* —
 Нѝбо се по(д)млаѝѝује.
- пѝпазит(и)**, -ѝм свр. *ѝосвеѝиѝи више ѝажње некоме.*
- порѝбит(и)**, порѝбѝм свр. *оѝљачкаѝи.*
- пѝтајница** ж *оно ѝиѝо је ѝајно, скривено.*
- пѝтеглица** (обично у мн.) ж *део заѝрежних кола.*
- потрѝкуша** ж *велика алка на ораѝем ланцу.*
- пѝтѝч** м *онај који се ѝоѝуѝа, скиѝа.*
- пѝфешѝан**, -а, -о *ѝолован, изношен (вѝтѝхѝ).*
- прѝља** ж *дрво којим се удара ѝо рубљу кад се ѝере.*
- прѝндѝс** м *ѝрамен, чуѝерак.*
- прѝвѝкопит(и)**, -ѝм несвр. *коѝаѝи кукуруз ѝрви ѝуѝѝ.*
- прѝжина** ж *ѝреѝача, кеѝеља.*
- прекуѝсат(и)**, прекуѝсѝм свр. *ѝреѝи неку ѝраниѝу; оѝтариѝи.*
- прѝла** ж *део водениѝноѝи ѝочка који улази у камен.*
- препорѝѝѝит(и) се**, препорѝѝѝѝм се свр. *ѝосваѝаѝи се.*
- прѝсвоит(и)**, -ѝм свр. *надвладаѝи, ѝреваѝнуѝи, освојѝиѝи.*
- прѝсретно** прил. *ван доброѝи ѝуѝа, удаљено.*
- прѝставит(и)**, -ѝм свр. *ѝремѝѝиѝи, ѝренеѝи ѝор на друѝо месѝо.*
- прѝставит(и)**, -ѝм свр. *наѝтавиѝи неѝиѝо ѝиѝо је ѝрекинуѝо (нѝр. шѝну).*
- прѝѝпор** м *сваѝа, сукоб.*
- прилазница** м *онај који ѝрилази некоме (обично из сѝраха), улиѝиѝа.*
- принос** м *дар који се даје младожеѝи на дан свадбе, ѝрилоѝ.*
- природа** ж *сексуални наѝон.*
- приселѝе** с *заселак.*
- прѝсмѝлит(и) се**, прѝсмѝлѝм се свр. *пејор. ѝрислонѝиѝи се, ѝримаѝи се.*
- приѝмагнут(и)**, приѝмагнѝм свр. *уѝеѝи, зажаѝиѝи.*
- приѝгат(и)**, -ѝм свр. *доѝераѝи до краја.*

приштуга ж морање, хиџносџ.

прстења̋к, -а̋ка м ирсџ на коме се носи ирсџен.

пџвало с мокраћни мехур у живоиџиње.

пџткџ прил. ираво.

пџшарица ж мала кућа с једном собом.

пџшкар м онај који носи иџушку, наоружан човек.

пушџеница ж ирана која се заиџеине иа иџусџи.

ра̋вња̋к, -а̋ка м врсџа илуџа.

развијуша ж иџиџа развијена оклаиџом.

разљџвуша ж врсџа иџиџе.

рањџник, -и̋ка м свиња која се храни за зимниџу.

ра̋скућаница ж жена која не води рачуна о кући, бескућница.

растџи̋, -а̋, -џ који брзо расџе, најредан, развијен.

р̋га ж сџара воћка чије је сџабло уџола суво.

рџдотач ж реџка, ироређена месџа у усеву.

ризикат(и), -ам несвр. иџешко живеџи, једва сасџављајући крај с крајем.

рџвџш м неред, кри, лом.

рӳка (само у изразу — **имати руку с неким**): биџи у добрим, ири-јашељским односима.

са̋вит(и), савиџем свр. завриџиџи неки иџоао, обично средџиџи леџиџу.

са̋ковац, -вџа м врсџе илуџа од кованоџа ивожџа.

самџниклица ж биљка која се не сеје неџо никне сама.

сатит(и), сатиџем свр. удебљаџи, уџоџиџи се.

са̋цгат(и), -ам свр. в. ириџиџиџи.

сва̋љат(и), сва̋љам свр. умесџиџи (обично иџиџу).

сви̋њ м обор.

сви̋јероват(и), -јџем свр. ойравдаџи иџоверење, исџуниџиџи обећање.

сџбичан, -чна, -чно који не ирџбира јџло (суџроџиџо од сџадљичав).

сџбура ж кафа дивка од соје, јџма и сл.

сџља̋ја ж сџлидба.

сџта ж сџиџно брашно у водџиџи иџоџочари.

сџџџа ж дрвена седељка за деџе које није ирџоходало.

ска̋за ж наказа, руџоба.

скла̋тан, -тна, -тно ирљав, неурџдан, иадан.

скџсак, -ска м излизана коса која се мноџо смањила збоџ дуџе уџоџребе.

скунаторит(и), -иџм свр. с муком ирибавџиџи неџиџо.

скүчит(и), скүчим свр. *йримаћи се близу (о сунцу)*. — Кад сүнце скүчий Бѣрогову.

славарица ж *славска молитва; књиџа у којој су славске молитиве*.

сламкат(и), -ам несвр. *іладоваџи*.

смандрљат(и), -љам свр. *урадиџи нешто како било, на брзину*.

сносит(и) се, сносім се несвр. (само у изразу — **не може се сносити**): *биџи уображен, ароганиџан*.

спадљичав, -а, -о *који йробира јело*.

спјешат(и), -ам свр. *свршати*.

спүтан, -тна, -тно *који је ван йуџа, нештоодан за долазак*.

старокосан, -сна, -сно *који има седу косу, сџаф*.

стеџезгало с *онај који нешто сџоро ради, који се џешко накањује на џоао*.

стџа ж *новчаница од сџо динара, сџодинарка*.

стџан, -чна, -чно *који је џоодан за сџочарсџво, боџаџ сџоком*.

стрџак, -шка м *сламарица*.

страњак, -ака м *врџа йлуџа*.

стрптит(и) се, -џм се свр. *имаџи разумевања, не замериџи*.

стругаља ж *жена која сџруже даске за умеџање између дирека у кућа брвнара*.

стружница ж *део сџоларској йрибора за сџруџање*.

стүва, стүваћ, -аћа ж, м *вейрењак (женско и мушко)*.

сүближан, -жна, -жно *који је у родбинској вези, ближњи*.

суварак, -рка м *йовршица која се хваџа на комини*.

сүплече с *йуџи који је оџрађен са обе сџране*.

сүћула м и ж *пејор. йлуџак*.

тџрањ (тџрањ), -рња м *део качарској йрибора којим се сџруже дуџа*.

тџрлат(и), -ам несвр. *іазийџи џо нечему, йрџи (обично се каже за сџоку кад іази џо лейџини)*.

тџшт, -а, -о *мршав, сџљошџен*.

тџенка ж *скрама, оџница*.

трџина ж *йомен за умрлоџа йосле йрџи дана*.

түк м *ћошак*.

түлиџа ж *йвоздена шџџка у шџочку зайрежних кола*.

тумарит(и), тумарџм свр. *доћи изненада, неочекивано, бануџи*.

түтџш ж *инџелекџуално неразвијен, йуџавац*.

ћала м и ж *ментџално неразвијен човек*.

ћало м в. *ћала*.

чѣчара ж *ѣусио*, *неѣроходно расѣиње*, *шиѣражје*.

шакѣтѣр, -бра м *ѣлафон*, *ѣаван*.

шѣшавак, -вка м *даска која се уклаѣа између дирека зѣраде брѣнаре*.

шѣбара ж *врѣиа јабуке*.

шѣмѣд м зб. *куѣус који није завио ѣлавицу*.

шѣбраст, -ста, -сто који има *уздужне шаре*, *ѣруѣ*, *ѣруѣасѣи*.

шѣримѣѣ прил. *ѣо шѣрини*, *широко*, *нашир*.

шклѣпац, -пца м *врѣиа ножа који се ѣреклаѣа*, *чакија*.

шѣмѣнскѣ, -ѣ, -ѣ који је у *вези са шѣменом*.

шѣѣнут(и) се, -нѣм се свр. *изѣубѣиѣи свежину и чѣрсѣину*, *увенуѣи (о биљу)*.

штрѣка ж *железничка ѣруѣа*.

шѣѣат(и) се, -ѣм се свр. в. *шѣонуѣи се*.

шѣљак, -љка м в. *ѣуѣак*.

шумѣрица ж в. *шѣмад*.

шѣнагла ж *ексеѣ*, *клин (обично са већом каѣом)*.

шѣшолѣтан, -тна, -тно који има *мноѣо лѣсѣа*, *без јѣдрине (о куѣусу)*.

ТЕКСТОВИ

Никад доктору . . . ја нѣ знам да сѣ лако ишло. Мало кд. Свѣ ко љѣлени. А ка сам ја дошла, повика у менѣ свѣкар, ја узѣ — а било снѣк па југов, па зѣ сав под мѣкар — каже њн „ајде“, а биле цуре из Поповића и из Бјелановића, ја узѣ да стружем мотку, каже њн мѣни: остав ти ту мотку, ниес ти кадра, остави, каже, ѣв љи јачиѣ, има и ко двапут ти тежа . . . Јованку Бјелановића, то му је била и свѣстичина а и туд м љи шѣр удата у кућу, и Даринку Поповића што е за Митром Бјелановићем била. Ајдеде те вас две да во остружете, каже љуби вас тетак ваш, вак љсто, а њн био ожењен из Поповића. И лиѣпо њне љзмѣ, остружѣ . . . Дѣнесе Владимѣр, био у нас у најму, дѣнесе крѣшње јѣне пуне сламе, па се љопѣ врати, било близу, па јѣш јѣдне крѣшње, љи, ја, ка се њне нагѣше па свѣ вакѣ нагѣле се, стѣрѣ, стѣрѣ, стѣрѣ нѣ сламу, мѣлѣ бѣже, ко сад мѣ крѣма, прѣстриѣше, љпѣ љсто пѣнавѣ по томѣ, порѣдашѣ се људи јѣдни по јѣдни, ал такѣ е било свѣкомѣ у свѣкогѣ. Имѣ си крѣвете. Ја знам, ѣ нас Бранѣ Савић љшѣ на фалкутѣт у Тузли и мѣј Гѣјко љѣвѣр, што е у Бѣоградѣ био и свѣ кѣд нас ноѣѣво. Дѣѣ љи Шѣковића и ноѣѣ, Гѣјков дрѣг био. И, љмали смо с табљама у свѣкомѣ крѣвету љномѣ . . .

Мѣј љѣвѣр био ѣ, на факултѣту у Тузли, а био у Бѣограду прѣво кад је ѣчио. Ја, а у Бѣограду је живѣо, ожѣнио сѣ е из Бѣограда, тамѣ е живѣо и љндѣ кад ѣ се заратило љво сад. Он је прѣбѣгѣо у Бѣоград, из Бѣограда љ спрѣмили тамѣ да љду љно што нѣ спрѣмајѣ љно . . . Чѣтири и љшла у Амѣрку љ два љстала, љн и јѣш јѣдан, а два се вратила сад. Такѣ. И бѣг ти дѣо здравље, то прѣстриѣше, бѣже, људи се порѣдашѣ сѣ јѣдан дѣ другѣга, јѣдни по јѣдни: Лѣзо Бјелановић, Мѣксѣм Поповић, мѣј свѣкар. Ако су љѣкогѣ љвѣли у те крѣвете, љиѣ било крѣвѣта дѣстѣ, чѣтир, пѣт — и љѣма вѣше. И такѣ. А садѣ да дѣѣ, мѣтнѣш на под фѣне, лиѣпе љнѣ дѣшке и коѣшта, фѣне љѣне и јѣрганѣ и љпѣ спѣсѣш, љѣма љи кауѣ љиѣко мѣдѣго, трѣ, чѣтири, љѣма вѣше. Ја љмам чѣтири . . . И крѣвѣта љѣкиѣ и, ал љѣ мере свѣ пѣлегнѣ . . . Пѣ истѣм љндѣ мѣтнѣм дѣшке, по љима бѣѣим шѣрѣнце фѣнѣ вѣунѣнѣ љ дѣке фѣне љмам и пѣкриѣм љ љпѣ јѣрганѣма, а прѣе јѣк, свѣ љѣбѣта и пѣнавѣ, ткѣте пѣнавѣ у чѣтѣр љита, љнѣ љд љѣтена . . .

... Јесам, чет^{ри} гџдне. Фино, џшла ми Нада па ўзџла сџ ко цўри. Ўзџла ми, да опрџстџш, онџ на прса; па ўзџла ми џдједно, нџе џдјено шћџла већ (кџ лџпов Нада) ўзџла ми кџстџм двџддџџлан, башка гџрам, башка дџл. Ѐ, кџжџ мџни јџна овџ Ѐминовца, џшла би јџ, мџне мџј Фџјзо зџвџ, а нџ смџем, кџко ћу се скџнт! Јџ море, кџко се јџ скџнџм; ко к сам цўра, па зџмотџм кџсу вџмоканџ, нџ, нџћу плетџнџца. Чет^{ри} гџдне, двџпўт сџ Сретком, двџпўт ш џџм. Ѐ џмала сам реўму, нџесам мџгла сџћ у овџј нџз деснџј, прџстало мџ ко д сам се рџдџла сџд. Бџга ми, и бџгу фџла, џзвўче ми реўму и свџ. Реко, штџ ћ се стџћет кад вџдџм свџ граћанке тџкџ, па кад џне мџгў, штџ јџ не мџгу, сџљанка! Мџгу, нџ зна џна штџ сам јџ ка се јџ обўчем лџџпо ко џне. Јџ јўчџ џшла у Сџраџево, ўградџм мџраму фџно, лџџпо, фџну сўкну, фџне цџпилџ, фџне црнџ чџрапе. Јџ сџдо у Сџраџеву, сџн ме сџде, истом џн кџжџ, чџек вџлџ ... кондџктџр: Нџмџјте е тџм, бџба е, кџжџ, бџгати. Ѐј тџ, гџспоћџ, сџди вџди. Реко, да тџ знаш кџко гџспоћџ бўдџ кџљџва кад одџ крџвама, мџслџм сџм ў себи ал ћўтџм. Јџ са^м се обўкџла фџно ко и џне па нџ мере пџзнат штџ сам.

Јџфа Ђџрћџћ, 73. год., непџсмена.

... Ѐн је нџкадџ тў^о досџлио и, џ џн је прџчџ за врџеме тўрскџг фџкта кџкџ е тџ бџло, знаш. Досџлио џ ... из Ѐрцџгов^{нџ}, Гџцка, Бџлџћа. Ѐ вџд џн кад је дџшџ, вџди је бџла свџ шџкара мџш рџчўнџ. На тў џгинскў зџмљу дџшџ џ кр^чџио џ џпџ ћџги тџ дџвџ штџ но се кџжџ трџћине џ десџтине џ, џ^е знам дџ ми је прџчџ дџ е бџо за вџјскџ кад је дџшџ, бџло му је тџкџ око девџтнџс — двџџ^с гџд^{нџ}, трџбџ е да слўжџ Шџџбу. Ѐ џн је тў сџромџ и мўке џзмучџо и одрџнио нџс кџо ћџцу. Ѐ прџвџ су му ћџца скџром и мрџла, нџшгџ и стџријџ штџ су бџла, пџтљџе е тџ џстало и џн је нџс одрџнио сџ свџје шџкџ. Дџвџ ћџги трџћџну и рџнио џпџ нџс.

... Ма нџ знам штџ нџесам прџпатио. Ѐ џт^о, одрџнио сам, фџла бџгу, шџстеро дџџџ сам рџдио ал пџтерџ сам одрџнио и свџ су дџбро ... Отишџ е пџкџјнџ брџт ми Дрџго и пџкџјнџ Нџћџ Стџџџћ. Ѐ џни с^у тџ угџвџрили бџјги, тџбоже и испрџсили, кџ сџротџња, ни џмџ џн тџм штџ ни јџ. Јџ. Ѐ џдў, џспрџсџ и угџвџрџ. Ѐ, дрўгў, трџћў вџчџру џдў и дџведў. Бџз менџ, нџсам јџ џшџ, нџма фџјдџ. Ѐндџ млџдџ нџе трџж^{ла} мџмка. Дџведў, бџгами. Ѐтац стџр бџо, брџћџ бџла мџлџ, јџ бџо с џцом. Нџе се џмало штџ н да се пџгрошџ. Нџкў чџшу смо пџпили, али мџлицџ сџсџџем. Ожџнио се и џдмџ сам џшџ са жџнџм вџд^{кџ} дрўгџ дџн, трџћџ. Кџка млџдџ, да зарџћујџм код Мџлџша Бџшкџв џџ, рџдџти пџ кџлу жџта. Пџ кџлу жџта! Ѐ, тџ е дџбра нџдџца, ил пџт дџнарџ. Кад нџмџ сџромџ ни цџпа гћџ да га џставџм. Ако вџјџрџш, тџ е тџчна џстџна бџжџ бџла. Ѐтац бџо стџр, брџћџ се одџдџла, сџротџња пўкџ. Јџ сам бџо зџдџвџљџн џпџ. Ожџнио се, па штџ! Кџко рўо, нџкў гўњну џмџ, пџд гџлџву мџтнџм. Ўвџчџ скџнџм, мџтнџм га пџд гџлџву ...

И тако, кажем, т, у томē сам пѡтље живио пѣ-шес гѡдна, у томē се пѡтље и зарат^{ило}. Тунел пѡчѡ вѡди радт, пруга з^а бивше Југосл^{ави}е. Ја с уписѡ дѡл д^а радим, радим дѡли, чим онѡ м^{ало} вѡлно, ја долѣ-т^{им} к^ући вѡди . . . да види јѣ л ми жѣна напоила кр^{аву}, имѡ са^м јѣну кр^{авицу}. Дѡбро ме пѡсловожа пла^ћѡ, загѡ, што сам био вриѣдан, чвр^с. Ја одлѣтим зачас к^ућ^а и дѡђѣм, а њ њему нѣкад понесѣм, бога^м, по јѣн^у к^илу млиц^ака йзутра, знаш, као пѡсловожи. Затѡ мѣ е тако и вѡлио и шт^{ити}тио. Ниѣ ме б^{аш} толѣкѡ глѣдѡ што сам ја лиѣп. Йп^{ак} њ он ѡ й имѡ кѡр^{исти}. И кажем ти, и зарадио сам ѡ н^да, још б^{аш} је била м^{ала} днѣв^{на}ца, а ѡпѣ се е зарад^{ло}. Е ѣт, прож^{ивио} сам свѣ тѣ м^уке и свѣ сам прѡшѡ, а ѣво с^а сам дѡшѡ до дѡбра живѡта, а^н с^{ад} га нѣм^а, с^{ад} в^аља мриѣт. А ймај^у ѣца, нек живѣ ѣца, наш. Данас је н^а жалѡс ѡни ко кажѣ нѣма. Нѣ мере да нѣм^а н^икако. Мѡж да зар^{ади} св^ак у вѡј зѣм^{љи} св^ађе, ѣе гѡд ѡѣ. И да живѣ. Ако нѡѣ, ако нѣѣ, нѣ мере му н^ико д^{ат} гѡтово да он дѡбие на та^ниру.

Велько Шаренац, 73. год., неписмен

Јѣс, ка сѣ зарат^{ло}, тѡ знадем дѡбро. Ја сам вратио с^е ѡнд^а к^ући, ал ка сѣ зарат^{ло}, м^и смо вѡди били, л^уди су ударли. Й м^и смо били нѣколико, н^иѣсмо мѡгли д^а се сп^{ас}имо друкчиѣ ѡв^ј. Н^ас је бил око педѣсѣт, шѣсѣт, ев вѡд смо б^{аш}, т^уд смо ѡбнѡћ — нѡћимо, ѡбдан се пѡвл^{ачимо} коек^{уд}а, кр^иємо се. Чѣт^{ни}с се показали в^иш^е, т^уди в^иш^е Ајдаровнѣ. И м^и смо ѡшли н^{аш} чѣтири по нѡћи и м^и смо, ѡв^{ај}, прѣшл. Усташе н^иѣс нам д^{але} прѡћ, ал м^и смо потрѡбушкѣ прев^укли се ѡ прѣшли смо т^{ам} кр^{ај} в^{аш}ѣ б^{аш} к^ућѣ, Остоинѣ к^ућѣ т^{ам}. И дѡшли су, изтра с ударли, м^и смо јѣдан п^{ут}, как с ѡни ударли, ѡки^нли и т^{ај} смо д^{ан} . . . мѡрло е и йзбѣѣ свѣ. Избѣгли смо. О^нд^а смо крѣ^нли м^и ш њ^има на Звѡр^{ни}к. С^{ад} Звѡр^{ни}ка н^иѣсу усп^иел . . . Усп^иел смо у^пас у Звѡр^{ни}к, ^ал^и ѡсвоил^а е с^ила и м^и смо јѣдан п^{ут} јѡпѣ у Папраћу н^{атра} гѡри. И т^уди смо б^ивал, јѣ л, ѡв^{ај}, б^ивл смо. Е онд^а на Нов^у гѡдну б^{аш} ударл^а е ^ак^{ци}а на н^ас, њѣмачк^а ^ак^{ци}а кад је ударла.

Бранко Којић, 69. год., неписмен

Н^иѣсам шкѡлов^{ан} па да нѣшто, ѣт, да нешто би ѡ, о, ѡ нечему. Па^е знам ја тѡ, а^{ли} шт^а да ти кажем: да се н^а што ж^{ал}им, нѣм^{ам} н^а што . . . Бѣда н^иѣсам у^пантио, а ѡтац је био ми жив до, до чѣтерес трѣћѣ гѡднѣ. Й онд^а, ѣт, тако, зад^{еси}ло ме, мѡе гѡдне. Н^иѣсам йшѡ у шкѡлу пр^иѣ, рѣѣмо, р^ата ко д^{ана} што йд^у ѣца. Е^{то}, р^ато било тѡ и н^иѣсам н^икуд, да сам нѣк^у пѣнзију зар^{ади}о . . . Ниѣ ти било ни десѣтак гѡд^{ина} кад је р^ато било, чѣтерес прѣвѣ, ил си пѡшлѣ . . . Е н^иѣс у^пантио. Тѡ е било р^ато. Вѡд су н^ас, били чѣт^{ни}ци, и ѡн су дѡграбли л^уде ѡт к^ућ^а и т^амо ш њ^има . . . пѡшлѣ се показала ѡв^а вѡјска партиз^{ан}ск^а . . .

Ми имамо води фамилије свакѣ врстѣ, а ми, фамилија, није да ја нешто кажем, да се ја то правим, фалим и томѣ, ми смо јена фамилија фина, поштѣна. Браћа се поделила а вод се родио и тај Ристан и сви. Ми нијесмо каки људи прзнице или мѡж бит крадљивци, мѡш цитат људи, ни у каке рђаве рачуне . . .

У првѡм рату кад је Аустрија узѣла тѡ Бѡсну и . . . пѡ три гѡдне било е да слѡжис. Три гѡдине — мирнѡ њиовѡ врѣме. Није Србија шћѣла ни заратоват него Швабе ударл на Србију там . . . Ђе то е био пет гѡдинѡ ѡ томѣ рату . . .

Била е шѡма порасла. Вѡду узимамо долѡм. Врѣло се зѡвѣ, Врѣло. Не прѣсишѣ нијад . . . Долазѣ неђиљѡм кад мѡгѡ . . .

Петко Ђорђић, 74. год., неписмен

ЛИТЕРАТУРА

1. Д. Барјактаревих, *Новопазарско-сјенички говори*, СДЗб XVI, 1—177 (скраћ. Барј., НПСГ).
2. А. Белић, *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 1: *Речи са деκлинацијом*, друго издање, Београд 1965. (скраћ. Белић, Деклинација).
3. А. Белић, *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 1: *Речи са конјугацијом*, друго издање, Београд 1965. (скраћ. Белић, Конјугација).
4. А. Белић, *Основи историје српскохрватског језика*, I, *Фонетика*, Београд 1969. (скраћ. Белић, Фонетика).
5. I. Вrabec, *Glavnije fonetske osobine govora u tuzlanskom kraju*, *Pitanja književnosti i jezika*, Sarajevo 1957/58, knj. IV i V, sv. B, 43—67 (скраћ. Вrabец, ГГК).
6. D. Brozović, *O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta*, HDZb II 119—208 (скраћ. Броз., ИБД).
7. Д. Брозовић, *Говори сјеверозајадне Босне*, БХДЗб II, Сарајево 1979, 101—118 (скраћ. Броз., ГСБ).
8. M. Vasić, *Knežine i knezovi timarlije u zborničkom sandžaku*, GID BiH, Sarajevo 1950, 247—278.
9. J. Л. Вуковић, *Акцентни говори Пиве и Дробњака*, СДЗб X 187—417 (скраћ. Вуковић, АПД).
10. J. Л. Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*, ЈФ XVII, 1—113 (скраћ. Вуковић, ГПД).
11. С. Вукомановић, *Језик Стивијана Марковица Марјинића*, Монографије Филолошког факултета Београдског универзитета, књ. XXXIX, Београд 1971 (скраћ. Вукомановић, Маргитић).
12. Д. Вушовић, *Дијалекти источне Херцеговине*, СДЗб III, 1—70 (скраћ. Вуш., ДИХ).
13. Ђ. Даничић, *Српски акценити*, Посебно издање СКА LVIII, Београд 1925, I—XIV + 1—320 (скраћ. Даничић, Акценти).
14. J. Дедијер, *Билећске Рудине*, СЕЗб V, Београд 1903, 669—900.
15. М. Дешић, *Зајаднобосански ијекавски говори*, СДЗб XXI (скраћ. Дешић, Зајаднобосански).
16. P. Ђуровић, *Рефлекси јаја у околини Прибоја*, СДЗб XXVI, 235—313 (скраћ. Ђуровић, Прибој).
17. П. Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, Нови Сад 1956, 1—220 (скраћ. Ивић П., Дијалектологија).

18. П. Ивић, *Српски народ и његов језик*, СКЗ, Београд 1971, 1—327.
19. Р. Ivić, *О класификацији српскохрватских дијалеката*, Књижевност и језик, год. X, бр. 1. Београд 1963, 25—37.
20. П. Ивић, *О Вуковом Рјечнику из 1818. године*, Сабрана дела Вука Караџића, књ. II, Просвета, Београд 1966, 19—186.
21. Р. Ivić, *Inventar fonetske problematike štokavskih govora*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. VII, 99—110.
22. S. Ivšić, *Današnji posavski govor*, Rad JAZU 196 (124—254) и 197 (1—260) (скраћ. Ившић, Посавина).
23. Р. Јеремић, *О пореклу сјановничкиња жузланске области*, Гласник Географског друштва VII—VIII, Београд 1922, 141—157.
24. Р. Кајмаковић, *Семберија — етнолошка монографија*, ГЗМ БиХ у Сарајеву, NS, св. XXIX, Сарајево 1974, 5—122.
25. Б. Ластавица, *Коренички говор*, Наставни вјесник XIV, Загреб 1905/6, 752—765 (скраћ. Ластавица, Кореница).
26. М. Milas, *Današnji mostarski dijalekat*, Rad JAZU 153, 47—97 (скраћ. Милас, Мостар).
27. Б. Милетић, *Изговор српскохрватских јласова*, СДЗБ V, 5—159 (скраћ. Милетић, ИСГ).
28. М. Московљевић, *Акцентски систем поцерске говора*, Библиотека ЈФ, књ. I, Београд 1928, I—VIII + 1—112 (скраћ. Моск., Поцерина).
29. Б. М. Николић, *Мачвански јесер*, СДЗБ XVI, 179—314 (скраћ. Ник. Б., Мачва).
30. Б. М. Николић, *Клубарски јесер*, СДЗБ XVIII, 1—71 (скраћ. Ник. Б., Колубара).
31. Б. М. Николић, *Сремски јесер*, СДЗБ XIV, 201—413 (скраћ. Ник. Б., Срем).
32. Б. М. Николић, *Тријемски јесер*, СДЗБ XVII, 368—437 (скраћ. Ник. Б., Тријем).
33. Б. М. Николић, *Основи млађе новоисточнарске акцентуације*, Београд 1970, 1—122.
34. М. Б. Николић, *Говор Горобиља*, [СДЗБ XIX, 619—746 (скраћ. Ник. М., Горобиље)].
35. Ђ. Mazalić, *Zvornik (Zvornik) stari grad na Drini*, GZM u Sarajevu, NS, sv. X, Sarajevo 1965, 73—116 i sv. XI, 243—278, Sarajevo 1956.
36. М. Petrić, *О миграцијана становништва у Bosni i Hercegovini — doseljavanja i unutrašnja kretanja* — GZM u Sarajevu, NS, sv. XVIII, Sarajevo 1963.
37. Д. Петровић, *О говору Змијања*, М. С. Ђовић Сад 1973, 1—189 + карта (скраћ. Петр., Змијање).
38. А. Пецо, *Акцентни села Орђијева*, НД БиХ X, Одељење историјско-филолошких наука, књ. 7, 5—51 (скраћ. Пецо, Српјеш).
39. А. Пецо, *Говор источне Херцеговине*, СДЗБ XIV, 1—200 + Дијалектолошка карта Херцеговине (скраћ. Пецо, ИХ).
40. А. Пецо, *Мјесто централнохерцеговачког јесера међу окупним говорима данашње Херцеговине*, ЈФ XXV, 1961—62, 295—328 (скраћ. Пецо, ПИХ).
41. А. Ресо, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Naučna knjiga, Beograd 1978, 1—202.
42. А. Ресо, *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*, Naučna knjiga, Beograd 1980, drugo izdanje, 1—180.

43. А. Пецо, *Икавскошћакавски говори западне Босне*, БХДЗБ I, 1975, 7—264 (скраћ. Пецо, Икавскошћакавски).
44. М. Пешикан, *О основама шћокавске акценћуације*, ЈФ XXVIII, св. 1—2 107—142.
45. М. Пешикан, *Староцрногорски средњокајунски и љшански говори*, СДЗБ XV, 1965.
46. С. Реметић, *Фонетске и морфолошке карактеристике говора Срба у Кладњу и околини*, Прилози проучавању језика 6, Нови Сад 1970, 105—133 (скраћ. Реметић, Кладњ).
47. *Речник србскохрвајској књижевној и народној језика*, САНУ, књ. 1—10.
48. М. Rešetar, *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten*, Wien 1900. (скраћ. Решетар, Betonung).
49. Г. Ружичић, *Акцентиски систем љеваљској говора*, СДЗБ III, 113—176 (скраћ. Руж., Пљевља).
50. Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, књ. I—IV, JAZU, Zagreb 1971.
51. М. Станић, *Ускочки говор*, СДЗБ XX, 1—259 (скраћ. Станић, Ускоци).
52. М. Стевановић, *Савремени србскохрвајски језик I, Фонетика и морфологија*, Београд 1964.
53. М. Стевановић, *Савремени србскохрвајски језик II, Синтакса*, Београд 1969.
54. Љ. Суботић, *Главне фонетске особине семберијској говора*, Прилози проучавању језика 9, Нови Сад 1973, 79—126 (скраћ. Суб., Семберија).
55. М. Тешић, *Говор Љештанској*, СДЗБ XXII, 162—328 (скраћ. Тешић, Љештанско).
56. М. S. Filipović, *Predanja u Hercegovini o manastiru Papraći*, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, Tuzla 1958, 199—202.
57. S. Filipović, *Mjeseva s osobitim obzirom na etničku prošlost i etničke osobine majevičkih Srba*, ANU BiH, Odljeenje društvenih nauka, књ. 19, Sarajevo 1969.
58. М. С. Филиповић, *Манастир Папраћа у Босни*, Споменик САН ХСIX, Београд 1950, 96—114.
59. М. S. Filipović, *Ozrenjaci ili Maglajci*, GZM u Sarajevu, NS, sv. VII, Sarajevo 1952, 345—347.
60. А. Handžić, *Etničke promjene u sjeveroistočnoj Bosni i Posavini u XV i XVI vijeku*, JIC 1969, 4/31—37.
61. Š. Hodžić, *Migracije muslimanskog stanovništva iz Srbije u sjeveroistočnu Bosnu*, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, књ. II, Tuzla 1958, 65—142.
62. Ј. Цвијић, *Балканско Полуострво и јужнословенске земље*, I, Београд 1922, стр. 184.
63. Ј. Цвијић, *Метанасијазичка крећања, њихови узроци и исходци*, СЕЗБ XXIV, 1—96.
64. Ђ. Šurmin, *Osobine davlašnjega sarajevskoga govora*, Rad JAZU CXXI, 186—209 (скраћ. Шурмин, Сарајево).

9. В морфологическом отношении характерно окончание *-ом* в Т.п. ед. ч. существительных м. р., содержащих старые смягченные основы: *јѣсом, кључом, мишом, нѣсом*, тогда как окончание *-ем* чаще в молодых.

10. Двусложные антропонимы м. р., оканчивающиеся в И. п. на *-о* и склоняющиеся по III именному склонению: *Рáдо, Рáдѣ, Рáди*.

11. Весьма важно сохранение древних форм с *ѡ* в Р. п. мн. ч. у некоторых существительных ж. р. Тут речь всегда идет о существительных с (") ударением и о родительном множественном: *йѣӣ идѣӣ, дсам̄ ӣрѣшай̄*.

12. Для этого говора характерно именное склонение прилагательных в Р. /В. и Д./ П. падежах ед. ч.: *врѹћа љѣба, дѡбра живѡта; брзу кѡњу, нѣјову дѡу*.

13. Окончания твердого склонения, практически, являются правилом, а мягкого — исключением: Т. п. м. и с.р. — *вѣишем, дѡбрием*; Р. мн. — *бѡлие, вѣише*; Д. /Т./ П. — *живиѣм, дѡѣм*.

14. Инфинитив без конечного *-и* чаще, чем формы с *-и*.

15. Плюсquamперфект редко употребляется, а имперфект, лишь от глаголов *бѣӣ* и *ишѣӣ*.

16. В разделе о синтаксисе характерны данные, касающиеся согласования.

17. В разделе, посвященном лексике, представлено около 500 турцизмов и других менее известных слов.